

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Kevin Maranik

**TEENISTUSKOERTE TOLLIKONTROLLI KAASAMISE
EFEKTIIVSUS JA ETTEVALMISTUS**

Lõputöö

Juhendaja: Andres Suurküla,
rakenduslik kõrgharidus
Kaasjuhendaja: Elen Laanemaa, MA

Tallinn 2019

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2019
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Teenistuskoeerte tollikontrolli kaasamise efektiivsus ja ettevalmistus</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Efficiency and preparation for involving customs dogs in customs control</p> <p>Lühikokkuvõte:</p> <p>Lõputöö käsitleb teenistuskoeerte ettevalmistust lähtudes rahvusvahelistest standarditest ja koerajuhtide põhikursuse õppekavast ning koerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti näitel. Töö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 46-st leheküljest. Kasutatud 24 allikat, millele on tekstis viidatud. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada teenistuskoeerte tollikontrollides osalus Eestis, uurida nende treeningprotsessi ja kajastada nende töö efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti näitel. Eesmärgi täitmiseks püstitati järgmised uurimisülesanded:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Anda ülevaade teenistuskoeerte treeningprotsessist. 2. Anda ülevaade teenistuskoeerte töösse kaasamisest. 3. Uurida teenistuskoeerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näitel. <p>Lõputöö tulemusena anti ülevaade teenistuskoeerte treeningprotsessist. Toodi välja erinevaid treeningviise ja PPA näitel treeningprotsessi kestvus. Anti ülevaade teenistuskoeerte töösse kaasamisest nii välismaa kui Tallinna reisisadama piiripunkti näitel. Uuriti teenistuskoeerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näitel ning jõuti järeldusele, et koerad on kordades efektiivsemad ainete avastamises kui ametnikud, seega tuleks koerte ja ametnike töös osalust võrdsustada, et avastada rohkem. Tehti ettepanek kaasata tollikontrollidesse rohkem koeri ja koerajuhte, et teha tööd efektiivsemalt ja kiiremalt. Ettepanekuna esitati ka koerte kasutamine kindlas piiripunktis töötulemuste parandamiseks ja efektiivsuse suurendamiseks. Lõputöö jätkuna on erinevaid ettepanekuid, mis hõlmavad koerte ja nende süvendatumat kontrolli. Uurida on võimalik rohkemate koerte efektiivsust ja töösse kaasamist, kuid see nõuaks rohkem aega vaatluse kohta ja suuremaid statistilisi andmekogumeid.</p>	
<p>Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Maksu- ja Tolliameti arengukava 2013-2016, Maksu- ja Tolliameti uue arengukava 2017-2020</p>	
<p>Võtmesõnad: teenistuskoeerad, Tallinna reisisadama piiripunkt, treeningprotsess, treeningviisid</p>	
<p>Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>service dogs, border crossing point of the Tallinn Passenger Port, training process, training methods</i></p>	
<p>Säilitamise koht:</p>	
<p>Töö autor: Kevin Maranik</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
<p>Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja: Andres Suurküla Allkiri:</p>	
<p>Vastab lõputöö nõuetele Kaasjuhendaja: Elen Laanemaa Allkiri:</p>	
<p>Kaitsmisele lubatud</p> <p>Kolledži direktor: Kerly Randlane Allkiri:</p>	

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEENISTUSKOERTE KAASAMINE TÖÖSSE	7
1.1.Koerte osalus tööpraktika ajaloos	7
1.2.Treeningprotsess ja treeningviisid.....	9
1.3.Protsess teenistskoera nina ettevalmistamiseks ja lõhna levik looduses.....	21
2. TEENISTUSKOERTE EFEKTIIVSUS TALLINNA REISISADAMA PIIRIPUNKTIS ...	30
2.1.Efektiivsus Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näol.....	30
2.2.Koerte töösse kaasamine Tallinna reisisadamas	34
KOKKUVÕTE	38
SUMMARY	40
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	41
Lisa 1. Kõrvalkäik (rihmaga/rihmata) skeem.....	44
Lisa 2. Laiba lõhna levik vastavalt loodusteguritele	45

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS

ACS – American Chemical Society

FCI – Rahvusvaheline Künoloogia Föderatsioon (prantsuse k. Federation Cynologique International)

IPO – rahvusvaheline teenistuskooerte töökatsete eeskiri (saksa k. *Internationale Prüfungsordnung*)

Kong – plastmassist koeramänguasi

Kontrollobjectid – kontrolli valitud isikud, reisijad, juhid, sõidua autod, veoautod, haagised jms

Lõõtsutama – hingeldama, sügavalt ja kiiresti hingama

Limiline süsteem – ajupoolkerasid ühendav aju piirkond, mis mh reguleerib üldist emotsionaalset seisundit

Prominentne - esileküündiv

Primaat – kõrgeima arengutasemega seltsi kuuluv imetaja, sh inimene, inimahvlane ja ahv

SISSEJUHATUS

Koeri on tollitöös kasutatud just nende lõhnataju poolest pikka aega. Eestis on salakauba ja kuritegevusega võitlemise jaoks kasutusel patrullkoerad ja aine lõhna otsivad koerad (MTA narkootikumi-, tubaka-, raha- ja relvakoerad), kes on oma ala eksperdid. Selles lõputöös keskendutakse narkokoertele.

Vaatamata sellele, et tipp otsijakoer tunneb poole grammi heroini lõhna isegi kirju täis kotist, ei ole lõhnataju just võtmekriteerium. Tähtis on ka see, et ta on vormis, omab piisavalt jõudu, indu otsimiseks ning suurt tahet kiita saamiseks. (Feizkhah, 1997, p. 58)

Teema koertest tekitab huvi juba enne kooli tulekut, mida sai praktikas uurida kursusetöös. Kuna teema on autorile väga lähedane, siis langes otsus teha koertest ka lõputöö. Koerad on kaua olnud inimeste kaaslased ning abilised tänu heale haistmismeelele. Seega on inimene neid ära kasutanud illegaalse kauba ja illegaalide otsimiseks, mida meedias tihti kajastatakse.

Lõputöö teema on aktuaalne, sest teenistuskoad on aktiivselt kasutusel ning kas koerad tasuvad end ära ja on piisavalt vajalik ressurs. Maksu- ja Tolliametis on päevakajaline küsimus. Töö aktuaalsust peegeldavad uudised, mis kajastavad erinevaid koerte leide. Maksu- ja Tolliameti uue arengukava 2017-2020 kohaselt, on seatud eesmärgiks kiirema piiriületuse ja tollikontrolli väljatöötamine. Seda toetab ka eelnev arengukava 2013-2016, mis keskendub koerajuhtide koolitustele ning tollikontrolli kiiremaks muutmisele.

Lõputöö uudsus seisneb selles, et autorile teadaolevalt ei ole uuritud teenistuskoadte efektiivsust ja teenistuskoadte osalust tollikontrollides. Antud töös uuritakse Tallinna reisisadama piiripunktis kasutatavate koerte efektiivsust ja protsentuaalset kaasamist tollikontrollidesse.

Lõputöö probleemiks on püstitatud: Kui efektiivne on tollikontrollide tegemine tollikoertega?

Uurimisküsimused on:

1. Kuidas teenistuskoadi tööks ette valmistatakse?

2. Kui suures osas reaalses elus kaasatakse teenistuskoeeri töösse?
3. Kui efektiivne on tollikontrollide tegemine tollikoertega?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada teenistukoerte tollikontrollides osalus Eestis ja kajastada nende töö efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti näitel.

Uurimisülesanneteks on:

1. Anda ülevaade teenistukoerte treeningprotsessist.
2. Anda ülevaade teenistukoerte tollikontrolli kaasamisest.
3. Uurida teenistukoerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näitel.

Lõputöö on empiiriline ja kasutusel on kvalitatiivne uurimismeetod. Kvalitatiivseid andmeid kogutakse koeri reguleerivatest standarditest ja vaatlusest. Koerte valim moodustatakse lihtsa juhuvalimi teel, kus uurimise alla võetakse kaks koera ja uuritakse vaatlusega nende töö efektiivsust.

Lõputöö on ülesehituselt jaotatud kahte peatükki. Esimeses peatükis keskendutakse teenistukoertele töösse kaasamisele. Esimeses alapeatükis keskendutakse sellele, millist osa omavad kontrollide tegemises koerad, reaalsele kontrollide tegemisele ja näidetele koerte kaasamisest töösse ajaloost. Teises alapeatükis tuuakse välja koerte treeningviise, kajastatakse protsessi ennast ja tuuakse välja omadused ja jooned, mida koer ja koerajuht vajavad selleks, et olla valmis ja sobilikud tööks. Kolmandas alapeatükis esitatakse täpsemaid näiteid praktikast.

Teises peatükis tutvustatakse koerte töökatsete eeskirja ja uuritakse koerte kaasamise efektiivsust võttes aluseks kontrollid Tallinna reisisadama piiripunktis. Esimeses alapeatükis tutvustatakse Rahvusvaheliste teenistukoerte töökatsete eeskirja. Teises alapeatükis uuritakse koerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti näol seitsmel eri päeval. Kolmandas alapeatükis uuritakse koerte tollikontrollidesse kaasamise protsentuaalsust Tallinna reisisadama piiripunkti näitel.

1. TEENISTUSKOERTE KAASAMINE TÖÖSSE

1.1 Koerte osalus tööpraktika ajaloos

Inimkonna ajalukku on talletunud koer kui koduloom ja inimese parim sõber. Koertel on pikaajaline ja oluline roll inimeste ja õiguskaitse ajaloos, kus neid on dokumenteeritud kui väärtuslikku vahendit ja suurt abikätt kuritegudega võitlemisel. Kohtud on sunnitud kontrollima koerte kasutamist eri juhtudel ja see, kuidas kohus näeb koeri ja nende kasutamise mõistlikkust loob aluse koerte edaspidiseks kasutamiseks tulevikus. (Dorriety, 2005, p. 88)

Koerad on leidnud juba mitu sajandit kasutust kriminaalasju puudutavates juurdlustes oma suurepärase lõhnataju tõttu (Owsley, 2014, p. 387). Lõhna otsivad koerad võivad olla küll suurepärase lõhnatajuga jälitajad, kuid nende suurimaks miinuseks võib välja tuua liiga pika õppeperioodi, maksumuse ja lühikese tööprotsessi, kuna loomad vajavad pidevat puhkust, tähelepanu ja et koerajuht nendega mängiks ning tegeleks (Schott & Klein, 2015, p. 2). Koeri on koolitatud palju nii politseijõududes kui tollis võitlemaks salakaubanduse ja narkootikumide vastu.

Koerte ninad on 10,000 kuni 100,000 korda tundlikumad kui inimeste omad. See tuleneb asjaolust, et koertel on ninas ligi miljon erinevat lõhnareseptorit. Näiteks verekoer suudab tunda lõhna ligi 300 meetri, saksa lambakoer 225m, urukoer 225m, foksterjer 147m, taksikoer 125m ja inimene 6m kauguselt. (King, 2013, p. 43)

Leidmaks uusi ja efektiivsemaid viise, et salakaupa avastada on hakanud levima artikleid klooonitud tolliloomade kohta ning täpsemad uuringud väidavad, et klooonitud koerad on oma käitumise poolest järjekindlamad ning et neid saab Campbelli testi järgi liigitada looduslike loomadega samasse käitumisrühma. (Choi & Lee, 2014, p. 75)

2004. aastal tehti uuring, kus uriiniproovide klaasidest koolitati koeri tuvastama uriiniproovi lõhna järgi, kas inimesed põevad põievähki või mitte. Proove oli kokku 9 ning kuuest koerast koosnev rühm identifitseeris positiivseid proove kokku 41%, parimad koerad 56%. Kui koerad oleksid valinud proovid juhuslikult, oleks edukuse määr olnud vaid 14% ja saavutatud tulemused oleks olnud märgatavalt väiksemad. Veelgi enam,

mitmemõõtmeline analüüs näitas, et koerte võime tuvastada põievähki oli sõltumatu muudest uriini keemilistest omadustest, nagu vere, valkude, nitritite jne esinemine, ning see ei olnud tingitud segavatest teguritest nagu suitsetamine. (Cancer Biomarkers, 2011, pp. 145–146)

Kloonitud on ka teisi loomi leidmaks uusi viise, kuidas paremini ja kiiremini lõhnataju kasutades leida salakaupa. Temple University on kasutanud näiteks rottide, meduuside ja õllepäarmi geneetilist teavet, et luua odav lõhkeainete detektor. Antud detektor kasutab roti haistmismeelt, et avastada lõhkeaine trinitrotoluene (TNT), koostisosa, mida kasutatakse enamikes lõhkekehades. Kui rott on lõhkekeha leidnud, eraldavad pärmiosakesed hoiatuse ning kui meduus kergelt helendama hakkab, tähendab see positiivset leidu. Seega võib väita, et uuringut rahastanud Pentagoni kaitsealane täiustatud uurimisprojektide agentuur lootis luua kerge detektori, mis oleks odavam kui väga täpselt välja töötatud kallid elektroonilised lõhnadetektorid. (Marks, 2007, p. 30)

Tuues näiteid Ameerikast, siis Argentiina džunglis on Columbias asuva Missouri Ülikooli ökoloog Karen DeMatteo kasutanud oma koera, et uurida nelja kaslase liiki - jaaguari, puumat, ocelotti ja oncillat. Lõuna-Hispaanias on koerad liitunud spetsiaalse üksusega, mis on loodud ebaseadusliku loodusliku mürgistuse avastamiseks Andaluusia mägiipiirkonnas. Koerad on osutunud efektiivseks ka invasiivsete taimede avastamisel. (King, 2013, p. 42)

Koerad on piisavalt põnevad inimeste igapäevaelus, kuid teenistuskoad äratavad lastes veelgi rohkem huvi. Veteran ja kirjanik Patent annab lugejatele üksikasjaliku ülevaate nende koerte elust ja hulgalistest viisidest, kuidas nad on inimestele abiks. Ta alustab koerte ja nende ninade tutvustamisega. Nende suurepärane lõhnataju, tänu miljonitele lõhnatundlikele närvirakkudele, on leidnud kasutust inimeste seas just küttimisel ja karjatamisel. (Cooper, 2014, p. 50)

Koerad, kes täna töötavad lõhnadega, aretatakse või leitakse varjupaikades ja neid uuritakse teatud iseloomujoonte otsimiseks. Koolitus toidu või mänguga on sobilik töökohtadele, mis on seotud lõhkeainete leidmise, inimeste päästmise, kehade kaevamise, narkootikumide avastamise ja ohustatud liikide ning inimeste haiguste leidmisega. (Cooper, 2014, p. 50). Inimeste ja koerte vahel sajandite jooksul tekkinud suhe on unikaalne ja tunnustust vääriv. Enamik inimesi on tuttavad pimedate juhtkoerte ja lennujaamas turvalisuse ja salakauba tõkestamise eest hoolitsevate koertega, kuid reaalses elus on palju rohkem valdkondi, kus

koerad suudavad teha olulisi avastusi: kõik, mis puudutab lõhkeainete, narkootikumide, ellujäänute, diabeedi ja maapähkli allergia avastamist (Bridges, 2015, p. 72). Seega, tänu koertele on võimalik leida hulganisti probleemide algeid, mis puudutavad nii inimese tervist kui ka ühiskonna heaolu.

Kokkuvõtteks on teenistuskoeerte osalus tööpraktikas omanud suurt ja tähtsat osa kriminaalasu puudutavates juurdlustes. Tänu koertele on leitud uusi viise, kuidas avastada erinevaid haigusi, lõhkekehi ja isegi suurtes kogustes narkootikume. Koeri aretatakse ja neist otsitakse kindlaid iseloomujooni ja omadusi, mis on kõige iseloomulikud ühele teenistuskoeerale. Lähtuvalt koertest on üritatud välja töötada uusi tehnoloogiaid, mille abil oleks võimalik otsida ja markeeriks lõhna, kuid lahendused pole siiani olnud piisavalt efektiivsed ja võrreldavad koera ja tema ninaga.

1.2. Treeningprotsess ja treeningviisid

Koolitatud koerad suudavad avastada inimese ja mis tahes toote lõhna. Neid võib kasutada igasuguses olukorras, kus on vaja rakendada jõudu. Koer on multifunktsionaalne „tööriist” ning on võimeline inimestega suhtlema (Frontex, 2009, p. 9). Koerte kasutamisel on palju eeliseid, kuna neil on suur liikuvus, tugev ennetustöö, psühholoogiliselt hoiatav mõju ja võime kaitsta piirivalveametnikke ja teisi isikuid, kui neid on spetsiaalselt nii koolitatud. Piiriülese kuritegevuse vastases võitluses kasutatakse nii teenistuskoeeri kui ka tehnilisi seadmeid. Nad täiendavad teineteist, tõhustades piirivalvet. (Frontex, 2009, p. 9) Seega on oluline koerte kui ka alternatiivsete avastusmeetodite koostöö, et võidelda salakaubanduse ja kuritegevusega.

Politsei- ja Piirivalveameti koerajuhtide töö ja treening on kooskõlas standarditega ja vastab neist tulenevatele nõuetele. Koerte treeningprotsessi käigus juhendatakse ühistest standarditest, mis reguleerivad teenistuskoeeraalast tegevust ja kehtivad nii koerale kui koerajuhile. Esimeseks standardiks, millest koerajuhid lähtuvad on „Common Core Curriculum for EUBG Canine Team Instructors“ ning teine „Common Standards for Service Dog Handling“. Soovituslikult tuleks teenistuskoeerte treeningul lähtuda eelmainitud standarditest, kuid teised ametkonnad (k.a Maksu- ja Tolliamet) neid standardeid ei jälgi.

Standardite kehtestamise põhieesmärk on vajadus erinevate koostööde lihtsustamiseks, kus teenistuskoad osalevad. Standardid said alguse Austriast Traiskirchenist 2007. aastal. Selleks et koerad saaksid tööle valituks, tuleb eelkõige lähtuda standarditest, mis ei kehti ainult koera, vaid ka koerajuhi kohta. Standardid määravad, kas koeral on olemas kõik vajalikud omadused, kuidas peab treenimisprotsess välja nägema ning mida see endast kujutab. (Frontex, 2009, p.10)

Teenistuskoad koolituse standardid on kõigis valdkondades täiesti erinevad (spetsialiseerumine, jõudlus). Ühe riigi jälgimiskoer võib jälgida teed 500 meetri ulatuses, mõnes teises riigis võib-olla 2000 meetrit ja mõnes kolmandas jälgimiskoer patrullib ja suudab avastada varjatud isikuid ja kaitsta koerajuhti ning kõik need riigid nimetavad seda teenistuskoad “jälituskoeraks”. See on näide selle kohta, et me kasutame võib-olla sama keelt, kuid me mõtleme täiesti erinevatele olukordadele, sest spetsialistid, instruktorid või koerajuhid on kinnistunud rahvuslikesse kogemustesse. Ühiste operatsioonide olukorras on vaja rääkida sama keelt, et üksteist mõista. See võimaldab koerajuhtidel kooskõlastatult tegutseda. Sellepärast pidasid kõik esindatud riigid kohustuslikuks ühiste standardite väljatöötamist koera koolitamiseks. (Frontex, 2009, p.12)

Kursuse lõpus peavad koerajuhid oskama ette näidata järgmiseid koera kuulekust puudutavaid käsklusi: istu, lama, kõrval, anna, koht, tule siia, üle takistuste hüppamine, koera kandmine, tegevuse lõpetamine ja kõrvaliste tegevuste eiramine. (Frontex, 2013, pp.14–15)

Mis puudutab treeningtehnikaid, siis kursuse läbides peavad õpilased oskama lahti seletada, õigustada kasutust ja vajadusel ette näidata allolevaid asju (Frontex, 2013, pp.45–46):

1. Koerte käitumise muutmiseks kasutatakse vältimiskoolitust. See on koolitusmeetod, kus loom õpib asjadele reageerima läbi negatiivse stiimuli. Loomal peab olema kogemus negatiivse stiimuliga ja selle vältimine põhjustab ärevuse vähenemist;
2. Aheldus on keeruline käitumisahela ehitamise meetod. See on mitme käitumismustri kombineerimine pidevasse järjestusse, mis on omavahel seotud märkide abil;

3. Klassikaline tingimine on õppimisviis uute reaktsioonide loomiseks. Koolituses korratakse neutraalset stiimulit niikaua kuni stiimul annab vastuse refleksi või emotsiooni näol;
4. Vastutingimine on meetod (soovimatu) käitumise muutmiseks;
5. Desensitiseerimine on hirmuäratava käitumise vähendamise meetod. See on stiimuli olemasolu järkjärgulise suurendamise protsess, mille käigus suurendatakse looma tolerantsust konkreetse (negatiivse) stiimuli suhtes;
6. Operantne tingimine on õppevorm, mis viib käitumise muutumisele (suurenemisele või vähenemisele). Koolitusel on see protsess, mis muudab loomade reageeringut teatud stiimulile, manipuleerides tagajärgedega. Selle tulemuseks on käitumise muutumine vormis, sageduses või tugevuses;
7. Karistus on protseduur, mida kasutatakse ebasobiva käitumise vähendamiseks, lisades vastumeelset stiimulit (midagi, mille vastu loom töötab, et seda vältida) pärast vastet („positiivne karistus”) või meeldiva stiimuli eemaldamine („negatiivne karistus”);
8. Tugevdamist kasutatakse koera käitumise muutmiseks. See on protseduur, mida kasutatakse vastuse tugevuse suurendamiseks meeldiva stiimuliga (midagi, mille jaoks loom töötab) pärast vastuse tekkimist (“positiivne tugevdamine”) või ebameeldiva stiimuli (“negatiivne tugevdamine”) eemaldamine;
9. Sotsiaalne õppimine on õppimisvorm, mis tuleneb ühest liigist sotsiaalsetest suhtlustest. See ühendab vaatlusõppe, kus loomad õpivad üksteise vaatlemisest, ja sotsiaalse hõlbustamise, kus käitumist õpitakse koos teiste inimestega;
10. Kujundamist kasutatakse käitumise muutmiseks. See on käitumise muutus, mis on tingitud järjestikuste lähenduste saavutamisest soovitud lõpliku kindlaksmääratud käitumisviisi suunas. Uut käitumist luuakse, tugevdades selektiivselt olemasoleva

käitumise variatsioone, pigem tegevuse ajal kui pärast lõpetamist, et suurendada või tugevdada käitumist teatud viisil või suunas.

Enne koerte koolitamist antakse koerajuhtidele eelnevalt välja valitud koer. Koera tõugu saavad koerajuhid valida eeldusel, et tõug on sobiv ja koeral on head töomadused. Levinumad koeratõud Politsei- ja Piirivalveametis ning Maksu-ja Tolliametis on inglise springer spanjelid, labradorid, saksa lambakoerad ja Belgia malinoid. Kui tegemist on tähtsa ninaga, ei eristu ükski tõug. Tegelikult ei leidu tõendeid oluliste käitumuslike erinevuste kohta tõugude vahel, üksikud uuringud näitavad erinevusi kognitiivsete ülesannete täitmisel. Üks treeningkatsetest tõestas, et labradorid ja springer spanjelid olid kõige treenitavamad üheteistkümnest koeratõust. Töötavate koerte "tööeetika" muudab need ilmseks valikuks, kuid teised tõud võivad tööd teha võrdselt sama hästi, sest tõug ei ole sama oluline kui koera individuaalsed omadused. Mida koolitajad tegelikult koera puhul ihaldavad, on konkreetne isiksustüüp. (King, 2013, p. 41) Teenistuskoera tööks ei ole tähtis tõug, vaid tähtis on, et koeral oleks sobivad töomadused. Koer peab olema visa, treenitud ja tugeva närvisüsteemiga, et teha teenistuskoera tööd ja osaleda tollikontrollis. Koeri tuleb pidevalt treenida ja koolitada, et neil jätkuks motivatsiooni tööd teha.

Koertega koos koolitatakse ka koerajuhte. Politsei- ja Piirivalveameti süsteemi kohaselt leiab koerajuhtide põhikursus aset üks kord aastas ja kestab kokku 12 nädalat. Narkoerte koolitused on ära jagatud 1,5 aasta peale. Alustatakse kõige üldisematest teemadest, mis tutvustavad seda, kuidas koeraga käituda, kui tihti neile süüa anda ja nendega jalutada ning põhitõdesid kinnistades liigutakse edasi tööpetsiifiliste asjade juurde. Põhikursus on omakorda jaotatud ühe- ja kahepäevasteks kursusteks. Põhikursuse õppekava kohaselt jaguneb kursus (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010):

1. Algkoolituseks, mis hõlmab koerajuhi ettevalmistamist – 2 nädalat;
2. Põhikoolituseks, mis kinnistab koerajuhile teadmisi koera hooldamiseks, koolitamiseks ja töös kasutamiseks – 8 nädalat;
3. Erialakoolituseks, kus koolitatakse koeri ja koerajuhile vastavalt erialasoovile – 2 nädalat.

Koerajuhtidele soetatakse kutsikad, kellega koos läbitakse põhikursus, mille jooksul omandatakse üldteadmisi koera koolitamise, hooldamise ja töös kasutamise kohta. Koerte

treenimisega alustatakse tavaliselt, kui koerad on 7-8 nädalased. Kursus lõpeb eksamiga, mille sooritades on koerajuht ja teenistukoer tööks valmis. Põhikursuse lõppedes on koerajuhil kohustus käia kord aastas koolituskeskuses, et oma teadmisi täiendada ning üle aasta teostada atesteerimine, mis selgitab välja koera töövõime ja -taseme. (SKA, 2018)

Sisekaitseakadeemia teenistukoerte koolituskeskus tegeleb koerajuhtide ja teenistukoerte koolitamisega. Murastes treenitakse nii Politsei- ja Piirivalveameti (edaspidi PPA), Maksu- ja Tolliameti (edaspidi MTA) ning Vanglateenistuse jaoks mõeldud koeri, kuna treenimise põhitõed ja edaspidine asjade otsimine on kõigil ühine. Lisaks koolitamisele tegeleb koolituskeskus K-9 erinevate võistluste korraldamisega narkokoertele, viivad läbi atesteerimisi, nõustavad ametnikke ja soetavad kutsikaid PPA jaoks. (SKA, 2018)

Teenistukoerte koolitussuundadeks on (SKA, 2018):

1. inimese lõhna otsimise koolitus;
2. narkootikumide otsimise koolitus;
3. laiba otsimise koolitus;
4. relva ja lõhkeainete otsimise koolitus;
5. jõukasutuse koolitus;
6. kuulekuskoolitus.

Narkokoerte ülesandeks on otsida narkootilisi aineid erinevatest peidikutest, majadest, autodest ja inimestelt. (SKA, 2018) Lõputöös keskendutakse kahele narkokoerale.

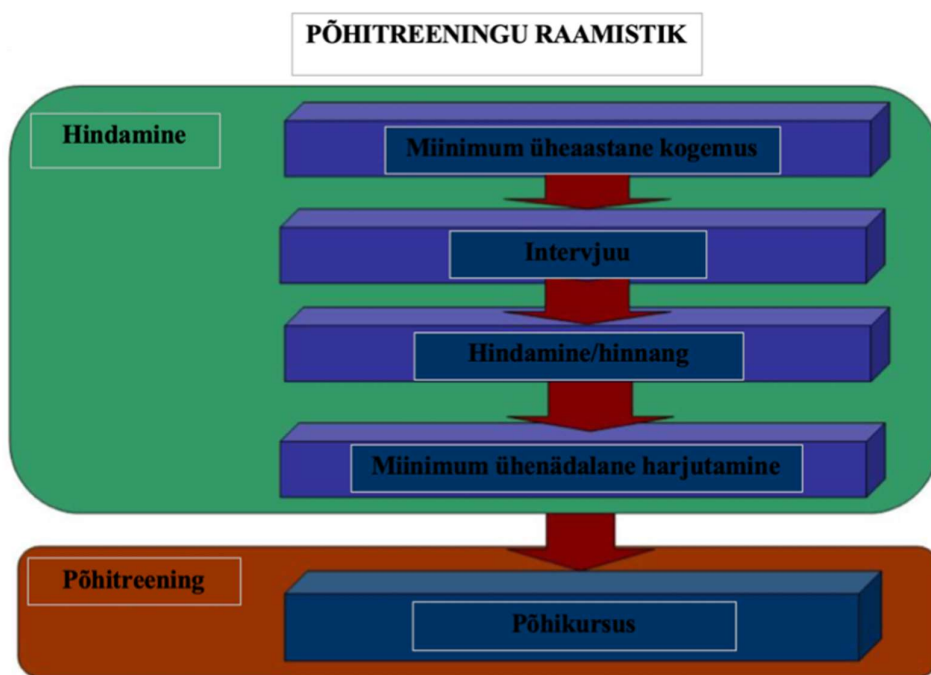
Üle Euroopa on erinevaid süsteeme teenistukoerte treenimiseks. Erinevused esinevad majanduslikes võimalustes ja operatsioonides piiridel, geograafilistest iseärasustest ja piirihaldusega tegelevate riiklike teenistujate pädevuses. Igal juhul tegutsevad koerteüksused piiridega tegelevate riiklike teenistujate vihmavarju all. (Frontex, 2009, p.13)

Hoolimata riigi või institutsioonide nimedest on igal juhul olemas koerteüksus, kes tegeleb teenistukoerte koolitamisega ning täidab piirivalve ülesandeid. Suunistes pakutud lahendustes võeti arvesse inimõiguste, loomade õiguste, ELi tasandil olemasoleva riskianalüüsi väärtustamise tähtsust. Tähtsal kohal olid veel vajadus teha koostööd

ühisoperatsioonide käigus ja koolitusega seotud kulude ja tulude aruandluse tõhustamiseks. (Frontex, 2009, p.13)

Teenistuskooerte ja lõhnale treenitud teenistuskooerte eraldamine on üheks põhiprobleemiks ja seda tuleb austada mitte sellepärast, et see oleks tehniliselt võimatu, vaid et see tagaks teeninduskoera optimaalse jõudluse. (Frontex, 2009, p.13)

Enne koerajuhi ametikohale kandideerimist, on miinimumtingimus vähemalt üks aasta ametniku töökogemust ja varasem politsei/piirivalve koolituse (CCC) läbimine. Koerajuht peab omama piisavalt teadmisi ja töökogemust antud valdkonnas. Maksu- ja Tolliametis on eelnevals nõudeks ametikohal katseaja läbimine (vt joonis 1).



Joonis 1. Koerajuhiks saamise alusraamistik (Frontex, 2009, p.17)

Kandidaat peab läbima intervjuu ja psühholoogilise-, füüsilise- ja arstliku kontrolli nagu on määratletud sise-eeskirjades. Nende katsete peamine eesmärk on tõestada, kas kandidaadi profiil on sobilik koeraga töötamiseks, kuna koerajuhi iseloom mõjutab oluliselt koera suhtumist ja hoiakut. Uuringud keskenduvad kandidaadi sobivusele koertega koos tööd teha (arvesse võetakse ka inimeste erinevaid allergiaid). (Frontex, 2009, p.17)

Selleks et langetada õige otsus, peaksid otsustajad kandidaatidele ja nende teenistukoortele andma miinimum ühenädalase katseaja. Hindamisetapi lõpus teeb hindaja otsuse kandidaadi vastuvõtmise kohta põhikursusele, mis koosneb praegusest üksikasjalikust ühisest õppekavast teenistukoerajuhtidele. (Frontex, 2009, p.17)

Koerajuhikandidaadi nõuetele vastamiseks peab koerajuht (Frontex, 2009, p.19):

1. olema teinud otsuse koerajuhiks saada vabatahtlikult;
2. oma meelelaadi kui ka iseloomu poolest olema järjekindel/püsiv, kuna koerajuht peab suutma teha otsuseid iseseisvalt ka stressirohketes olukordades;
3. olema võimekas looma ja hoidma koeraga kontakti, kuna koerajuht peab aru saama koera tujudest, iseloomust, et koera motiveerida ja tema tähelepanu endale saada;
4. olema hea suhtleja ja oskama oma soove koerale edasi anda nii liikumise, kehakeele kui ka hääletooniga;
5. töö käigus vastutama nii iseenda kui ka koera käitumise ja tegude eest;
6. omama oskust töötada individuaalselt ja meeskonnas teiste ametnike ja koertega.

Koer harjub oma juhi käitumisega ära lühikese perioodi jooksul ja koer aktsepteerib ja adapteerub koerajuhi meelelaadi ja enesekindlusega. Valides koera piiriülesandeid täitma, on alati tähtis hinnata, kas koer on sobilik antud ülesandeid koerajuhi alluvuses täitma. Seetõttu ei ole üllatav, et tulevase teenistukoera valik on algkoolituse ja hilise tööskasutuse jaoks väga oluline. See on vajalik, et koeral oleks kehtiv tunnus, et ta läbiks veterinaarkontrolli ja et teda hinnatakse vastavalt selle eriala profiilile, millele ta on määratud. Lisaks kõigile nimetatud nõudmistele peab kogunud koerajuht oskama hinnata koera iseloomu. (Frontex, 2009, p. 18) Koerajuhi ja koera vaheline suhe peab olema neile mõlemale arusaadav, et teha efektiivset tollikontrolli. Samuti peab koerajuht aru saama, millal on koer väsinud ja ei suuda enam tööd teha.

Koera puhul on tähtsal kohal kindel hoiak, kuna koer peab reageerima enesekindlalt erinevatele keskkonnateguritele nagu vali müra, teatud takistused, trepid, ebatavaliselt pinnad ja käima uutes kohtades ja piirkondades, kus on palju koera jaoks häirivaid tegureid. Koer peab olema ja näitama välja teatavat sotsiaalsust ja uudishimu. (Frontex, 2009, p.18)

Ühele teenistuskoerale on väga tähtis töötamistahe, vastupidavus, hea keskendumisvõime ja kuulekus, mis sõltub koera ja koerajuhi vahelisest sidemest, koera iseloomust ja füüsilisest võimekusest. (Frontex, 2009, p.18)

Koer peab oskama tegutseda erinevates keskkondades ja tingimustes. Ta peab olema valmis tegutsema ja kohanema igas situatsioonis. Koera ei tohi negatiivselt mõjutada ja kui ta ennast ebameeldivalt ja emotsionaalselt tunneb, ei suuda ta tööd teha ega keskenduda. Koeral peab olema piisav motivatsioon ja valmisolek koerajuhiga koostööd teha. (Frontex, 2009, p.18)

Treenimisel alustatakse koerte kuulekusega, õpetatakse neile lihtsamaid käsklusi nagu istu, lama, kõrval. Maksu ja Tolliameti koerajuhtidele on tähtis, et koerad oleksid iseseisvad ja suudaks koerajuhist veidi kaugemal olles omapäi tollikontrolli teha. Liikudes edasi järgmise sammu juurde, siis kui koerale on eelnevalt nimetatud asjad selgeks õpetatud, saab neile hakata asjade otsimist õpetama. Asjade leidmise õpetamiseks kasutatakse koerte peal tavaliselt „kongi“ (kummist koeramänguasjaga). Kui nad on õppinud asja näitama, õpetatakse neile sama asja lõhna järgi üles leidma. Treeningutel on kasutusel konsolidid, kuhu on võimalik aine sisse peita ning koer peab selle sees olevat ainet õigesti markeerima ja mitte seda lakkuma, närima või kraapima. Tegu on justkui lapsepõlves mängitud sooja ja külma mänguga, mis koerte puhul nõuab rohkem aega ja süsteemsust. (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Koera motiveerimiseks ja nende käitumise muutmiseks on palju erinevaid viise. Nendest üks on klikker, mis on väike käeshoitav ja kaasaskantav seade, mida saab kasutada koerale teada andmiseks, et: „Sa teed õiget asja ning saad selle eest tasu!“ Ka sõna võib töötada, kuid sõna ei ole nii ainulaadne kui heliklikker. Kui koer teab klikki tähendust, teab ta, et tasu tuleb. Seda saab kasutada juhul, kui koer on teinud õiget asja. Kui koer kuuleb klikki, siis ta hakkab aru saama, et jäljendatud lõhn on midagi, mida ta peab meeles pidama. Kui koerad teevad õiget asja, ja neile antakse signaal, õpivad nad kiiremini ja on täpsemad lõhnade leidmisel. (Rebmann & David, 2000, p. 48)

On tehtud uuringuid treeningklassides koera koolituse võrdlemiseks klikkeriga ja ilma selleta. Eriti siis, kui koera koolitatakse suletud lõhnaallikaga, antakse koerale märku „See on õige“ klõpsuga, kui nende nina on allika lähedal, sest nii paraneb ka nende

lõhnatunnuse täpsus. Paljud koerad puudutavad markeerides täpset ala ninaga. (Rebmann & David, 2000, p. 48)

Koera koolitamine, et leida inimesi, elusalt või surnult, on instinktiivse jahipidamise tunnus. Selle asemel, et tappa saaki, saab koer koerajuhilt preemia. See tasu võib olla midagi, mida koer tahab: toit, mäng või võimalus teha lemmiktegevust (näiteks ujumine). Mida rohkem tahab koer preemiat saada, seda intensiivsem on tema käitumine otsingu ajal. Koolitaja töö on leida asju, mis koera motiveerivad. Õppimine käib palju kiiremini, kui koer arvab, et tasu on tema jaoks suurepärane. Kui koerajuhil on mitmeid erinevaid preemiaid, on otsingu mäng koerale endiselt huvitav. (Rebmann & David, 2000, p. 48)

Koera ühe treeningu pikkus sõltub koera stressitasemest ning kui kaua koer jaksab õppida. Kui koer väsib, tuleb teha paus ja hiljem edasi õppida. Kui koer tunneb end väsinuna, siis ta ei tööta nii efektiivselt, kui ta seda teha võiks. Seega vajab koer palju puhkust, mängu ja pause. Selleks et alustada treeninguga peab koer ennast hästi tundma. Kui koeral pole kindlat tegevust, hakkab tal igav ja ta stressitase tõuseb ning koer otsib endale muid lõbusamaid tegevusi. Koerale distsipliini harjutamise, peab koer olema ja jääma rahulikuks. (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Väga tähtis on koerale õpetada aine näitamist ja seda, kuidas aine markeerimisel käituda ja ainet passiivselt näidata. Euroopa Liidu nõuete kohaselt ei ole lubatud koertel leitud asja/ainet enam aktiivselt näidata (kõik, mis hõlmas enda all kraapimist, haukumist). Kui koer nuusutab uut lõhna, saab kiita ja kiituseks mängu või süüa, saab talle näidata, et antud aine lõhna leides tegi ta midagi õigesti ja kui ta sama asja uuesti teeb, harjub ta lõhna ning ülesandega ära, sest ta teab, et teda ootab asja uuesti leides preemia. Peale preemia ehk mängu saamist peab koer vajadusel mänguasja tagasi andma ja seega on neile vaja õpetada kuulekust (anna käsklus). (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Koera jaoks peaksid olema käsklused positiivsed ja enne tööle tulekut ei tohiks tal olla liiga suurt ootust või elevust mängu suhtes. Kui koer ei tee mida juht tahab, siis ei saa koer preemiat antud ülesande eest ja koer viiakse ülesande juurest eemale ja proovitakse hiljem sama ülesannet uuesti. Koer saab preemiat ainult siis kui juht on rahul sellega, mida koer teeb ja markeerib nii nagu juht tahab. Enne treeningut peab aga juht siiski teadma mida ta

tahab, et koer teeks ning kuidas ülesanne saaks edukalt täidetud. (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Koerale on võimalik õpetada veel süles otsimist, mis nõuab koerajuhilt head füüsilist vormi, et koera süles hoida. Selleks et koerale õpetada süles otsimist tuleks eelnevalt leida mugav asend, kuidas koera sülle võtta, nii et koer tunneks ennast mugavalt ja oleks valmis tööd tegema. Üks viis treenimiseks on panna koerale vorstitükke või muid söögitikikesi kuhugi kõrgele aga ligipääsetavatesse kohtadesse ja kui koer kõik preemiad üles leiab on ta oma ülesande edukalt sooritanud. Kui koer on söögiga antud ülesannet harjutanud ja pidevalt teinud võib edasi liikuda ainete leidmise juurde. (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Kui koer tunneb end keskkonnas hästi, siis teeb ta ka tööd hästi. Premeerimise osas peab hoidma tasakaalu toidu ja mänguasja vahel, oleneb sellest kumb koerale rohkem meeldib. Kui koerale meeldib rohkem preemiaks mänguasja, siis ei tohiks ainult mänguasja talle kogu aeg preemiaks anda, muidu tekitab see koeras liiga suurt elevust ja ta ei suuda enam ülesannetele keskenduda. Kui koerajuht endale koera võtab on tal kohustus koera tööle kaasa võtta ja nii on võimalus koera reaalses elus treenida ja teooriat praktiseerida. (Koerajuhtide põhikursuse õppekava, 2010)

Üks hea nuuskijakoer on motiveeritud ja veidi üleannetu. Koerte juures on tähtis, et nad suudavad ohjeldada oma "pallisoovi", sest see on nende preemiaks. Kümme aastat tagasi, Louise Wilson loovutas oma turundustöö ja hakkas koeri treenima. Wagtailis, Põhja Walesis, Louise Wilson töötab koos väikse musta labradori Lunaga metsnugise väljahaiteid. Kui Luna midagi leiab jääb ta seisma, liputab saba, lamab pikali ja ta keha pingestub. Hiljem Wilson viib Luna Inglismaa piiri äärde, et otsida tõendeid tabamatu Inglise metsnugise olemasolu kohta, kes on siiani tuntud vaid muuseumieksponaatide näitel. Luna teab, et kui ta leiab, mida nad otsisid saab ta koera jaoks ülima auhinna – tennisepalli. Koerad võivad enda tõestamiseks suures õnnejoovastuses joosta pikki vahemaid. (King, 2013, p. 40)

Teenistuskoera treenimine võtab kuni kuus kuud ja paljud osalejad ei pruugi jõuda sihini. Isegi kindla kasvatusprogrammiga on õnnestumisprotsent ligi 60%. Sellele lisaks on teenistuskoerte ülalpidamine kallis ning nende efektiivsus ja vajalikkus on küsimärgi all. (King, 2013, p. 42)

Kui rääkida koerte treenimisest, tuleb mainida ka rahvusvaheliste teenistuskoerte töökatsete ja rahvusvahelise jäljekoerte töökatsede eeskirja, mis on koostatud FCI töökoerte komisjoni poolt ning kinnitatud FCI volinike koosolekul Roomas. Eeskiri kehtib alates 01.01.2012 ning muudab automaatselt kehtetuks kõik varasemad eeskirjad. Eeskiri on väljatöötatud originaalselt saksakeelsena. (FCI, 2012)

Eeskiri reguleerib ka eksamite ja võistluste korraldamist. Neid võib korraldada eeskirja alusel aastaringelt, tingimusel, et ilmastikutingimused seda lubavad ja inimeste ega koerte tervis selle tõttu ohtu ei satu. Vastasel juhul on keelatud eksamit korraldada. Otsuse eksami toimumise kohta võtab vastu üritust hindav kohtunik. Kohtuniku võib määrata rahvuslik kennelorganisatsioon kuid ka üritust korraldav organisatsioon. (FCI, 2012)

Inimene, kes koolitab oma koera, peab tegevusele olema pühendunud. Koolitamise eesmärgiks peab olema inimese ja koera vaheline kooskõla. Selline harmoonia on võimalik vaid juhul, kui koerajuht püüab mõista maailma koera vaatenurgast lähtudes samal ajal ka koera võimetest. (FCI, 2012)

Inimese kohustuseks on koera kasvatada ja koolitada. Eduka kasvatamise aluseks on positiivne suhtumine, kõik muud meetodid on ebasobivad. Koeraga sporti tehes tuleks lähtuda koera suutlikkusest ja koostöövalmidusest inimesega. Koerajuht peab tundma oma koera ja nõudma koeralt töö tegemist, milleks loom võimelise on. (FCI, 2012)

Tulenevalt rahvusvahelisest teenistuskoerte töökatsete eeskirjast võivad eksamil või võistlusel osaleda tähtajaks registreerunud eksaminandid. Selleks et eksam toimuks, on vaja vähemalt 3 koerajuhi osavõttu. Eksamil osalejal on kohustus täita kõiki vastavas piirkonnas kehtivaid veterinaar- ja loomakaitse nõudeid. Koerajuhil on kohustus oma koera esitada sportlikul moel ja osaleda kõigil antud sooritustel, olenemata tulemusest. Koerajuht peab eksami käigus kandma kaasas koera jalutusrihma. Samuti on seatud koerale nõudeks kanda piisavalt avarat kettkaelarihma. Keelatud on kanda muid rihmu sh. nahk- ja ogadega kaelarihmasid. (FCI, 2012)

Eksamiülesannete hulka kuuluvad (FCI, 2012):

1. Rihmaga kõrvalkäik (15 punkti)

Käsklus kõrvalkäimiseks (nt “kõrval“)

Kui koer saab käskluse nt “kõrval“ peab ta algasendist liikuma hakates koerajuhi kõrval järgnema. Harjutuse alguses liigub koerajuht 50 sammu otse edasi ning näitab aeglast liikumist koer kõrval käies. Koerajuht peab tavalist kõnnitempoga pärast ümberpöört vähemalt korra peatuma (vt Lisa 1). Käsklust kõrvalkäimiseks võib koerajuht anda vaid liikumist alustades ja liikumiskiirust muutes. Jalutusrihm peab harjutuse jooksul olema vasakus käes.

2. Rihmata kõrvalkäik (15 punkti)

Käsklus kõrvalkäimiseks (nt “kõrval“)

Kohtuniku korralduse peale peab koerajuht koeralt jalutusrihma ära võtma. Koerajuht liigub kõrval käiva koeraga läbi inimrühma, peatudes seal vähemalt korra. Pärast rühmast lahkumist võtab koerajuht koeraga algasendi (istumine) ja alustab rihmata kõrvalkäiku analoogselt Lisa 1 toodud skeemis.

3. Istuma jäämine (10 punkti)

Käsklused järgnevate tegevuste jaoks: kõrvalkäimine, istumine (nt “kõrval“, “istu“)

Koerajuht alustab algasendist koeraga liikumist. Pärast 15 sammu koerajuht peatub ja annab koerale käskluse istumiseks ning liigub peale seda 15 sammu edasi. Koerajuht peatub ja pöörab kohe ümber oma koera poole. Koer peab jääma istuma, muudel juhtudel (lamama või seisma jäädes) võetakse punkte maha.

4. Lamama jäämine ja juurdetulek (10 punkti)

Käsklused järgnevate tegevuste jaoks: *kõrvalkäimine, lamamine, juurdetulemine, algasendisse minek* (nt “kõrval“, “lama“, “siia“, “kõrval(e)“)

Koerajuht annab koerale käskluse kõrvalkäimiseks ja alustab koeraga liikumist. Peale 15 sammu koerajuht jääb seisma ja annab koerale käskluse “lama“ ning liigub 30 sammu edasi. Koerajuht pöörab kohe ümber oma koera poole ja koer peab lamama jääma.

Kohtuniku märguandel kutsub koerajuht koera enda juurde. Koerajuht peab saama koera enda kõrvale istuma ja sellega loetakse ülesanne sooritatuks.

5. Lamamine häiritud olukorras (10 punkti)

Üks käsklus iga järgneva tegevuse jaoks: *lamamine, istuma tõusmine* (nt „lama“, „istu“)

Enne teise koerajuhi 1. harjutuse alustamist, võtab koerajuht koeralt jalutusrihma ära ja annab koerale ettenäidatud kohas korralduse lamamiseks. Koerajuht eemaldub koerast umbes 30 sammu ning jääb seisma seljaga koera poole. Koera ülesandeks on jääda rahulikult lamama, kuni teine koer eelpoolnimetatud harjutused on sooritanud. Kohtuniku märguandel läheb koerajuht koera juurde ja annab talle käskluse istulitõusmiseks. Sellega on ülesanne loetud lõplikult sooritatuks.

Kokkuvõtvalt võib esile tuua Frontexi loodud standardid, mida Maksu- ja Tolliameti ja teiste ametkondade koerajuhid võiksid koos Politsei- ja Piirivalveametiga järgida. Standardid sätestavad kindlad nõuded nii teenistuskoele kui ka koerajuhile. Standarditest tuleneb põhitreeningu raamistik, mille alusel saab paika panna koera ja koerajuhi treeningkava. Tulenevalt 2010. aasta koerajuhtide põhikursuse õppekavast pannakse paika kandidaatide koolitusperioodid, mille jooksul peavad nad oma teadmisi kinnistama ja praktiseerima. Koolitus lõpeb eksamiga, mille lõpptulemusena on koerajuht ja teenistuskoe tööks valmis. Rahvusvaheliste teenistuskoe töökatsete ja rahvusvahelise jäljekoerte töökatse eeskirjast tulenevalt on koertele eesmärgiks seatud eksamiülesanded, mis tuleb positiivsele tulemusele sooritada. Koerajuhil on kohustus kord aastas käia koolituskeskuses enda teadmisi täiendamas ning üle aasta teostada koeraga atesteerimine. Tulenevalt standarditest ja koerajuhtide põhikursuse õppekavast on koerale ja koerajuhile määratud kindlad nõuded, mille mittevastavuse korral ei ole kandidaadid sobilikud teenistuseks.

1.3. Protsess teenistuskoe nina ettevalmistamiseks ja lõhna levik looduses

Koortel on inimestega ainulaadsed sotsiaalsed suhted ja nad on võimelised tegema ülesandeid, mida me tahame, et nad teeksid, kuna tahavad inimestele heameelt teha.

Enamikul koertel pole muid omadusi, mis kõige paremaid nuuskijaid nende seast välja valiks, kuid kõik neist õpivad tundma uusi lõhnu ning arenevad treeningute käigus. (King, 2013, p. 43) Teenistuskoerte ninad on Maksu- ja Tolliameti piirikontrollis ühed efektiivsemad vahendid, kuna need tunnevad lõhna ka möödakõndivatelt inimestelt.

Koerad suudavad tuvastada erinevaid lõhnu ligikaudu miljard, samas kui enamik professionaalse kvaliteediga seadmeid suudab mõõta ainult miljon. Tundlikud seadmed ei ole nii paindlikud kui koerad. Nuuskijakoera õpetatakse tuvastama lõhnatasemeid, mida inimese nina tunda ei suuda. Koeri treenitakse kindlates kohtades ja pärast iga treeningdistsipliini on eksam. Kui eksam saab läbitud, liigutakse edasi järgmise sammu juurde. Sama treeningprotsess kehtib ka koerajuhtide kohta. (McGinn, 2015, p. 31) Selleks, et osata koeri koolitada on vaja välja õpetada ka koerajuhte. Võrreldes koertega on koerajuhtide koolitamine suuremahulisem, kuna nemad peavad oskama koeraga ümber käia ja õpetama koerale edasi seda, mida koolis õpetati.

Enne koolituse alustamist peab käitleja õppima ära tundma, kuidas tema koer tuvastab muutusi keskkonnas oma kehakeelega. Koer ei suuda sõnastada, mida ta on tunneb, kuid tema kehakeel saadab kindlaid signaale. Mõned signaalid võivad olla vaevu hoomatavad, kuid need võib sisaldada kogemust omavale koerajuhile iseloomulikku sõnumit. Signaalid annavad teavet ning võimaldab käitlejal hinnata koera tööd. (Rebmann & David, 2000, p. 46)

Koerad on koolitatud hoiatama koerajuhti, märkides koha ja istudes, kui asi on leitud. Väga tähtsat rolli mängib asjaolu, et koerajuht saaks oma koerast väga hästi aru. Kui uurida detailsemalt koera ainulaadset anatoomiat, saab tööstuslikult arendada targemaid avastamisprotsesse ja ehitada seadmeid, mis oleks koertest kordades täpsemad ja paremad. Seadmed aga ei saa eales asendada inimese parimat sõpra. (McGinn, 2015, p. 31) Selleks, et aru saada, kuidas koerad lõhna tunnevad tuleks tutvuda ka nende anatoomia ja füsioloogiaga. Tänu sellele on lihtsam seletada miks koer teeb tööd hästi või ei tee üldse. Samuti annab see koerajuhile parema ülevaate keskkonnategurite mõjust koerale ja tema töötegemise efektiivsusele. Lõhnataju puudutavaid probleeme on sageli raske lahendada ja testida. Koerajuhi vaatlus koera käitumisest on piisavalt usaldusväärne, et aru saada millal on koeral raske tööd teha/tema haistmine ei ole kõige parem/koer on väsinud. (Rebmann & David, 2000, p. 20)

Oskus hästi koolitatud laibakoeral leida inimese jäänuseid sõltub mitmetest välistest teguritest, sealhulgas (Rebmann & David, 2000, p. 35):

1. Kas laip on tegelikult olemas (uurimisteave);
2. Kas laip tekitab lõhna ja lõhnakoonuse maapinnast kõrgemale (lagunemise staadium, kere katmine, mulla tüüp ja äravool);
3. Õhu liikumine lõhna kogumi ja koera vahel (tuule suund ja kiirus, koera asukoht laiba suhtes);
4. Temperatuur (üle absoluutse nulli ja alla 33°C);
5. Kas käitleja juhhib koera õigesse piirkonda (käitlejaoskus);
6. Kas käitleja tõlgendab koera käitumist õigesti?

Teisisõnu, koera jõupingutused on ainult sama head, kui otsingueelse uurimise kvaliteet ja käitleja oskused ning sõltuvad ilmastikutingimustest ja keskkonnaomadustest otsingupiirkonnas. Oluline on rõhutada, et käitleja oleks kõigist nendest teguritest teadlik ja oskaks neid tõlgendada, sest muidu ei oma laibakoera kasutamine tulemuslikku otstarvet. (Rebmann & David, 2000, p. 35) Ülevalpool kirjeldatu on toodud laibakoerte näitel, kuid kehtib ka teistsugustele lõhnadele spetsialiseerunud koerte kohta.

Mis puudutab koerte treenimist, siis Ameerika Ühendriikide koertega tegeleva inspektori Sally Barri arvates, selleks et koer treeniks hästi ja lõpetaks õpingud edukalt, peab treenides palju vaeva nägema ja koerale on tähtis, et temaga mängitaks palju, eriti tähtsaks mänguks tõi ta välja kõieveo. Tema koer lõpetas 1998. aastal parimana omade seas ja juba kaks kuud hiljem tegi oma suurima avastuse salakauba osas, traktori järelkärust. Seega võib väita, et koerte valmisolekuks tööd teha ei piisa ainuüksi treeningust, vaid nende elu koosneb suuremas osas ka mängust. (People, 1999, p. 117) Tänapäeval ei ole antud tõekspidamised ja treeningviisid muutunud. Lähtudes Maksu- ja Tolliametis sooritatud tööpraktikas nähtust võib väita, et Tallinna Reisisadama koerad on treenitud ja motiveeritud otsima keelatud aineid koerajuhilt saadava preemia kaudu (mäng või söök). Selleks et saavutada eelnimetatud treenitus ja kuulekus, tuleb teha põhjalikku eeltööd ja ettevalmistust.

Ettevalmistuse juurde kuuluvad erinevad võistlused, mida koerte ja koerajuhtide koostöö, tööks valmiduse kui ka väljakutsete püsitamise jaoks korraldatakse. Ka politseikoerte seas korraldatakse selliseid võistlusi, et selgitada parimad ja kiiremad tõendite otsijad.

Võistluste käigus sai Edmontoni koerte üksus 16 auhinda 30st, kuigi üheksast koerast osales võistlusel vaid kuus. (Report, 1996, p. 24)

Edmontoni politseijaoskonna väitel on nende koerad edukad just treeningute kvaliteedi ja selle tõttu, mida koerajuhid ja koerad peavad igapäevaselt treeningute käigus läbi tegema. Tähtsat rolli mängib pühendumus, mis puudutab koerajuhtide isiklike koerte treenimist. Tänu raskele ettevalmistusele on üksus 1996. aasta andmete seisuga kinni püüdnud üle 240 kurjategija ning saanud üle 1245 väljakutse. (Report, 1996, p. 24) Allikas on töös relevantne, kuna toob näite teenistuskoeerte ettevalmistuse vajadusest. Selleks, et koerad oleks töös edukad ja motiveeritud, peavad nende treeningud olema süsteemsed ja kvaliteetsed. Koerajuht peab läbi mõtlema treeningu käigu ja pidevalt esitama koerale väljakutseid aine lõhna koos ainega üles leida. Nii on võimalik koeraga motiveeritult tööd teha ja anda koerale märku, et ka siin on avastusi ja siin saab preemiat.

Mis puudutab koerte võimeid leida erinevaid aineid, siis lõhkeainete avastuskoer viitab koerale, kes on spetsiaalselt treenitud avastama ja korrektselt näitama lõhkeainete koostisosade aurustunud molekule. Lõhkeainete avastuskoera kvaliteetstandard annab raamistiku projekti, hangete ja lepingute haldamise kvaliteedijuhtimiseks UNOPSi rakendatud projektide kontekstis. Termin "lõhkeaine avastamise koer" (EDD) viitab koerale, kes on spetsiaalselt koolitatud kindlate lõhkeainete aurustatud molekulide leidmiseks ja õigeks näitamiseks. EDD-sid kasutatakse julgeolekuriski vähendamiseks paljudes erinevates operatsioonides ja ülesannetes täiendades sellega olemasolevat julgeoleku raamistikku. EDD-d sobivad hästi kontrollipunkti sisenemiseks ehk sõiduki ja pagasi/lasti-, rajatise turvalisuse ja avatud ala kontrollimiseks. (UNOPS, 2017, p.1) Koerad suudavad tuvastada ka seda, millal on lõhn avastatud kohta tekkinud. Nende instinktiivne käitumine hõlmab kindla ala märgistamist, millega nad annavad teistele koertele nii visuaalse kui ka lõhnalise teavituse alalt eemalehoidmise kohta. Seega on koeral instinkt seostada visuaalseid asju läbi lõhna. (Rebmann & David, 2000, p. 22) Koer suudab tuvastada ka ülekantud lõhna ning seda, kus aine on varasemalt paiknenud. Narkokoerte eesmärk on siiski tuvastada aine lõhna ning ülekantud lõhn ei oma tolli töös suuremat tähtsust.

ELi tollialase tegevuse tulevik on üha enam seotud teadusega, mis on puudutab koeri. Selleks, et vältida ebaseaduslike kaupade ja salakauba sissevedu ja olla kuritegevusest üks

samm ees teeb Leedu toll koostööd teadlastega ja kasutab töös tollikoeri. Tollikoolituskeskus töötas 2006. aastal välja õppeprogrammi: „Lõhkeainekoerte treenimine”. Tollikoolituskeskus osales ELi virtuaalse tolliakadeemia (VCA) arendamises ning kasutas arendustöö käigus oma materjali, mille käigus jagas kogutud kogemusi ja teadmisi. (Public Administration, 2006, p. 86) Koera anatoomial on märkimisväärselt hea disain. Koera piklik koon suurendab haitsmisnäärmete laiali jaotamise pinda. Koera haistmisel on kahte tüüpi närviühendusi. Esimene närviühenduse tüüp on seotud lõhnade äratundmise ja eristamisega. Teine tüüp reguleerib emotsionaalseid funktsioone, mis seostuvad lõhnadega. Teist tüüpi närviühendus on tihedalt seotud vomeronasaalelundiga, mis hõlmab limbilist süsteemi ja on primaatide seas prominentne. (Rebmann & David, 2000, p. 22)

Tänu ainulaadsele kasvatusprogrammile, mille Vandelloo ja geneetik Kath Champness on loonud ACS Detector Koeratõukeskuses Melbourne'is, on tollil nüüd võimalik saada piisavalt tiptasemel koeri, et rahuldada oma vajadusi. Koertest on isegi väike ülejääk, mida sõjavägi, tuletõrjeüksused ja politsei lõhkeainete ja narkootikumide avastamiseks iseseisvalt koolitavad. Tolli- ja turvaagentuurid on avaldanud huvi programmi või toodete hankimise vastu: Singapur on palunud kokku 40 koera. (Feizkhah, 1997, p. 58) Koerte kasutusvaldkond on lai ning raske on leida sobivaid ja usaldusväärseid kenneleid, et leida vormis ja tasemel teenistuskoeeraks sobilik kandidaat.

Ehkki narkootikumide ja lõhkeainete väljatõrjumiseks on aastakümneid kasutatud koeri, on neid üllatavalt vähe lähemalt teaduslikult uuritud. Hiljuti avastas Waggoneri meeskond, et vähema valgu ja rohkema rasva söömine parandab koerte nuuskimise ja avastamise võimeid. Suurt maisiõli sisaldava dieedi puhul näivad koerad olevat paremad pommi otsimises, kuna polüküllastumata rasvad parandavad nende lõhnareseptoreid ja aitavad vähesel määral alandada nende kehatemperatuuri, mis vähendab lõõtsutamist ja parandab nuuskimist. (King, 2013, p. 41) Kuidas kogu see nuuskimisprotsess töötab? Suur vahe on, kas koer lihtsalt hingab või ta nuusutab. Tavalise hingamise puhul ei liigu õhk piisavalt hästi läbi koera nina ning osakesed haakuvad haistmiselundiga vähem. Kui koer nuusib ja tunneb mingit kindlat lõhna liigub kordades rohkem õhku ja lõhnaosakesi üle koera haistmisele ajendatud limaskestast. Nii saadavad lõhnamolekulid signaale koera lõhnaelundist ajju, peale mida koer tuvastab ära tuttava aine. (Rebmann & David, 2000, p. 23)

Treenides laibakoeri peab koerajuht teadma kõike, mis puudutab lõhna olemust: lõhna päritolu, selle levimist ja käitumist erinevas keskkonnas. Lõhn tekib, kui molekulid objektilt hajuvad õhku ja haistmiselund registreerib lõhnaaistingu ajus. Lõhnaosakesed, mis kanduvad objektilt eemale on üha rohkem hajusad ja üksteisest raskemini eristatavad. Selline lõhnaosakeste liikumine moodustab lõhnakoonuse (vt joonis 2.2, lisa 2). Koonuse sees olev lõhn on tugevam, mida lähemale lõhn liigub objektile. Seevastu objektist kaugemal asuv lõhn on nõrgem ja hajutatud. (Rebmann & David, 2000, pp. 24–25)

Muutused osakeste liikumises võivad mõjutada lõhnakoonust. Näiteks, tugev tuul võib viia enamiku osakestest algallikast kaugemale ja keskkond võib takistada osakeste liikumist. Koerajuhid peaksid teadma, kuidas nende koerad kasutavad õhus levivat lõhna objektide leidmiseks. Koerajuht peab teadma ja oskama arvestada tuule, ilma, maastiku ja kellaajaga, mis kõik mõjutavad koera võimet leida otsitavat objekti. (Rebmann & David, 2000, p. 25)

Kui on tuulevaikne, kerkib lõhn lagunevate osakeste kohale moodustades sellega primaarse lõhnaala. Lõhnaosakesed heidetakse järk-järgult õhku ja sorbeeritakse laiba all olevasse pinasesse (vt joonis 2.1, lisa 2). Kindlasuunaline õhu liikumine kannab lõhnamolekule allikas eemale moodustades kalde all oleva lõhnakoonuse. Tuul kannab neid osakesi algallikast eemale (vt joonis 2.2, lisa 2). Juhul kui on lisateguriks päike, siis soe õhk tõuseb ja kannab lõhnaosakesed laiba kohale. Lõhnakoonuse kõrgpunkt asub lõhnaallika juures, kust osakesed hajuvad laibast vertikaalselt eemale (vt joonis 2.3, lisa 2). (Rebmann & David, 2000, pp. 29–30)

Osad lõhnamolekulid muudavad oma suunda erinevate reljeefsete barjääride tõttu, hajutades sellega lõhna sekundaarseteks lõhnavooludeks. Näiteks kui tuul koos lõhnaosakestega puhub vastu puud või mäe külge (vt joonis 2.4, lisa 2) või mööda puu tüve, mis tekitab uue horisontaalse lõhnakoonuse. (Rebmann & David, 2000, p. 31)

Haistmise tõhususe langust koertel põhjustab peamiselt nende keha ülekuumenemine. Koertel ei ole higinäärmeid, mille tõttu on lõõtsutamine nende keha jahutamise peamiseks vahendiks. Koer võib kas nuuskida või lõõtsutada, kuid ei suuda mõlemat tegevust samaaegselt teha, seega lõõtsutamine põhjustab nuuskimise efektiivsuse vähenemist. (Gazit & Terkel, 2003, p. 149) Põhjuseid koera haistmismeele tõhususe vähenemiseks on palju, kuid kõige levinum neist on nohu ja külmetus. Seda võib esile kutsuda allergia,

ärritus või nakkus viirusekandjaga kokkupuutel. Ärritust põhjustab tavaliselt loodusliku teguri mõju, olgu tegu siis kemikaalide või muud ärritust tekitavate ainetega. Seega kui koeral on nohu on neil sarnaselt inimestele väga raske lõhnu eristada. Haitsmismeele tõhususe vähenemist koertel põhjustab ka vanus. Vanadel koertel üheks kõige suuremaks muutuseks võib olla seniilsuse tekkimine, mis on otsene muutus ajutegevuses. Sellised muutused võivad tekkida vanusevahemikus 10 kuni 19 aastat. (Rebmann & David, 2000, pp. 20–21)

Koera tundlikkus lõhnade suhtes on märkimisväärne. Koerte ninad on 100 000 korda tundlikumad lõhnaainete suhtes kui inimeste omad. Näiteks suudavad koerad avastada n-amüülatsetaati, mille lõhna on inimesel raskem tuvastada. Koera nina haistmispind on ulatuse poolest rohkem kui 150 ruutsentimeetrit ja sisaldab kuni 300 miljonit lõhnareseptorit. (King, 2013, p. 43) Kõikidel loomadel on omadus tunnetada erinevate keemiliste ainete osakesi. Fakt kehtib ka loomade kohta, kel ei ole nina. Erinevatel loomadel on välja arenenud oma viisid, kuidas lõhna tunda. Näiteks, kärbsed tunnevad ainete osakesi ja lõhna oma jalgade abil, koerad ja inimesed nina abil. Kõigil neil on aga lõhnareseptorite arv erinev ja sellest tulenevalt ka lõhnade tunnetus teistsugune. (Rebmann & David, 2000, p. 21)

See, et koerad on sportlikud ja vormis, mängib samuti suurt rolli lõhnataju juures. Koerad võivad nuuskida või lõõtsutada, aga füüsiliselt vormist väljas koer ei suuda nii efektiivselt midagi avastada. Koerad peavad olema valmis igapäevaselt palju liikuma ja jooksuma ning selleks treenitakse neid nagu sportlasi visaduse ja vastupidavuse arendamiseks. Näiteks Suurbritannia nuuskijakoer Luna on välja treenitud nii, et kui minnakse koerajuhiga lõunale, siis rakmete eemaldamisel saab koer aru, et praegu pole tööaeg ja ta tunneb ennast vabamalt. Kui rakmed peale tagasi panna, teab koer, et tööaeg on uuesti käes. Sellistest vihjetest arusaamine on üks põhjus, miks koeri on kerge treenida. Nad on eriti head kehakeele lugemisel. Näitavad žestid on koertele kergesti tõlgendatavad, kuid neid saab juhtida ka kummardamise, noogutamise või pea keeramisega. Pärast mõningaid koolitusi on võimalik neid suunata ainult silmade liikumisega. (King, 2013, p. 42) Koera kuulekuse treenimine on aeganõudev töö. Selleks, et koer õpiks ja käiks muutustega kaasas on tal vaja omaniku heakskiitu või preemiat.

Koera saba on üks kõige väljendusrikkamaid osasid koera anatoomia juures. Koer kannab oma saba kindlas asendis otsingu jooksul. Kui koer avastab lõhna võib saba langeda, kuid võib ka tõusta. Sageli hakkab koer saba liputama, kui ta lõhnale lähemale jõuab ning ootab omanikult preemiat. (Rebmann & David, 2000, p. 47)

Koera hingamine sageneb kordades näitamaks, et ta on avastanud uue lõhna. Tavaliselt on selline asi kohane, kui koer on lõhnaallikale lähedal. Kui lõhnaallikas on leitud lülitub hingamine justkui välja ja koosneb järjestatud kiiretest hingetõmmetest. Koera kogu käitumine muutub, kui ta jõuab lõhnaallikale lähedale. Mõni koer elavneb, mõni muutub rahulikult ning ootab omanikupoolset märguannet. Kui koer jõuab lõhnaallika juurde peaks ta käituma vastavalt treeningule kohaselt markeerimisega. (Rebmann & David, 2000, p. 47)

Iga koer on individuaalne ja reageerib lõhnadele erinevalt. Treeningu käigus peab koerajuht vaatlema koera lähemalt ja analüüsima kuidas tema koer reageerib tervele lõhnaspektrile otsingutingimustes. Koera lugemisoskus võtab aega, kuid on üheks hindamatuks oskuseks koerajuhi töö tulevikus. (Rebmann & David, 2000, p. 47)

Kokkuvõtteks on töö tollikoortega vastutusrikas ja rangelt reglementeeritud. Mis puudutab koera ja koerajuhti, on väga tähtsalt kohal see, et koerajuht mõistab koera ja oskab omapoolse riskianalüüsi põhjal teha järelduse koera käitumisest. Teadmised koertest ja nende oskustest on ajaga arenenud ja üha enam on suudetud aretada efektiivseid teenistuskoeeri, kes on puhtad geneetilistest vigadest. Üheks põhjuseks miks on üritatud leiutada erinevaid alternatiivseid lõhnatuvastustehnoloogiaid on see, et koerte tööperiood on üsna lühike ja põhjuseid koera haistmismeele tõhususe vähenemiseks on palju. Koerad võivad olla küll suurepärased jäljeotsijad ja nende nina võib olla sadades kordades tundlikum kui inimesel, kuid heal ninal on omad miinused. Koertel ei ole higinäärmeid, mistõttu nad lõõtsutavad palju, et oma keha maha jahutada. Samaaegselt lõõtsutamisega ei ole koerad võimelised lõhnu otsima. Samuti võivad koerad jääda haigeks ning nohuga ei ole koerad võimelised lõhnu tundma. Suurt rolli koera lõhnataju juures omab sportlikkus ja vormisolek. Selleks, et koer otsiks efektiivselt lõhkeaineid või narkootikume peab ta olema valmis igapäevaselt palju liikuma. Euroopa Liit on spetsialiseerunud teadusele, mis hõlmab endas koerte kasutamist kuritegevuse vastu võitlemisel, kuid kuna koerte

efektiivsuse ja ressursikulukuse küsimus on aktuaalne, siis on ELi teadlastel veel suur töö tõestada koerte kasutusvajadust võitlemaks illegaalse kaubandusega.

2. TEENISTUSKOERTE EFEKTIIVSUS TALLINNA REISISADAMA PIIRIPUNKTIS

2.1. Efektiivsus Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näol

Lõputöös kasutati efektiivsuse uurimiseks kahte koera, kelle tööd lähemalt vaadeldi. Uuriti koerajuhi Bärbel Parmu koera Morganit ja Jane Tasa koera Brunot. Uurimise perioodiks valiti 7 kontrollpäeva, mida võrreldi varasema statistikaga oktoober kuni november 2018. Valitud on lühike ajavahemik, kuna Maksu- ja Tolliameti statistilisi andmeid SAS veebiaruannete keskkonnas ei ole varasemalt korrektselt ning ülevaatlikult sisestatud ning seega oli kõige mahukam leidude avastamise vahemik just oktoobrist novembrini 2018. Morgan ja Bruno on mõlemad läbinud positiivse koolitamismeetodi. Vaatluse käigus koguti andmeid koerte ja ametnike keelatud ainete avastamise kohta. Töö autor osales vaatluse käigus ise tollikontrollides ja inimeste ning nende pagasi läbivaatustes. Koerte avastamine hõlmab markeerimist, mis tähendab koostöös tolliametnike ja koerajuhiga aine asukoha kindlaks tegemist. Ametnike avastused tähendavad ametnike riskianalüüsi põhjal teostatud kontrollide käigus avastatud keelatud aineid (mis ei kaasa teenistuskoera kasutust) ja sellest tulenevalt rikkumisi. Järeldused koostati rikkumiste avastamise (keelatud ained) ja populaarsemate kontrolliobjektide arvude tulemustena.

Morgan ja Bruno on Soome juurtega koerad, toodud Eestisse Niinivuoren kennelist, kuna Eestis tööliini labradore saada pole võimalik. Koerte koolituse maht on 1,5 aastat ning koolitust viiakse läbi koolituskeskuses, millele järgneb iseseisev töö teenistuskohas. Peale koolituskeskuses kursuse lõpetamist on teenistuskoer valmis tööks. Iga aasta käiakse ka täiendkoolitusel, mis kestab 4 päeva. (Parm, 2019)

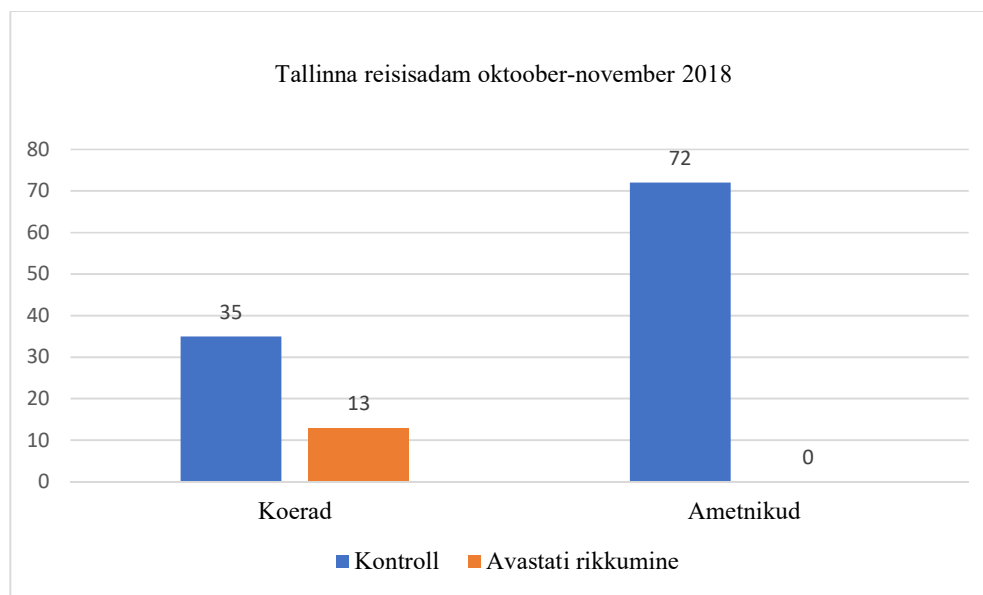
Koerajuht Bärbel Parm läbis Morganiga Sisekaitseakadeemia teenistuskoerte koolituskeskuses koerajuhtide põhikursuse ning nad lõpetasid kooli 30.10.2015. Koolitus põhineb Frontexi õpetusmeetoditel. Tollis läbib teenistuskoer veel esmase atesteerimise, edaspidi toimuvad atesteerimised kord aastas. (Parm, 2019)

Lisaks käivad Morgan ja tema koerajuht Bärbel igal aastal täienduskoolitusel teenistuskoerte koolituskeskuses, mis kestab 4 päeva. Nad saavad 4 päeva koolitust tolli

peaspetsialistilt Maiu Rõbakovilt, kellega toimub igas kvartalis 2 treeningpäeva teenistuskohas. (Parm, 2019)

Füüsiliselt on Morgan väikest kasvu isane labrador, mis teeb tema töös kasutamise lihtsamaks. Vajadusel on teda lihtne tõsta ja ta mahub autokoormas liikuma. Koer liigub hästi ka tagurpidi, seega pole koormates kitsastes tingimustes liikumine koerale probleem. Väike kasv on kasuks ka sõiduautode läbiotsimisel, kuna kergel ja kõhnal koeral on seal lihtsam liikuda. (Parm, 2019)

Morgani eripära on see, et ta on tundliku närvikavaga. Koera tööle rakendamine pärast ebameeldivat töösituatsiooni võib olla mõnikord keeruline, kuid koerajuht Bärbel Parmu sõnul pole selle tõttu ükski töö veel tegemata jäänud. (Parm, 2019)

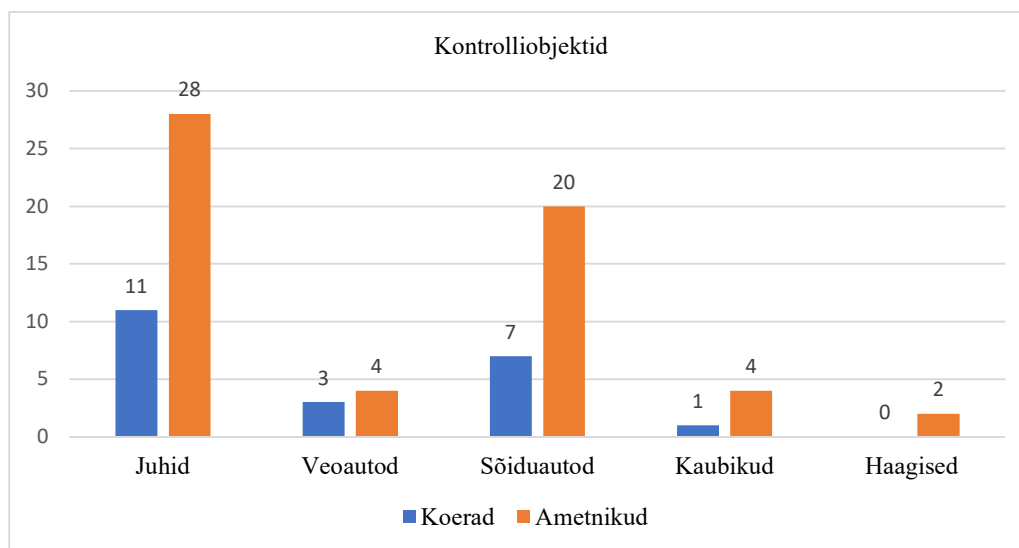


Joonis 2. Statistika kontrollidest ja avastustest Tallinna reisisadamas oktoober kuni november 2018 (SAS aruanne, 2019a; autori arvutused)

Morgan ja Bruno markeerisid kokku 35 inimest, kellest 13 puhul avastati suurem rikkumine, neist kahel väiksem, mis menetlusse ei läinud (vt joonis 2). Korraldati kontroll laeval, kus koer markeeris kajutit, millest tolliametnikud leidsid jälgi keelatud ainete tarvitamisest. Tallinna reisisadamas kontrolliti kokku 14 reisijat, Silja Euroopal 8, mis kvalifitseerusid rikkumisteks. Koerte käitumise põhjal võeti kontrolli 35 kontrolliobjekti.

Ametniku valiku alusel võeti kontrolli 72 kontrolliobjekti (nendest 12 reisijat). Ühel juhul oli isikul rohkem sularaha kui lubatud ja teisel juhul oli isik kanepitarvitaja. Suuremaid rikkumisi ei avastatud.

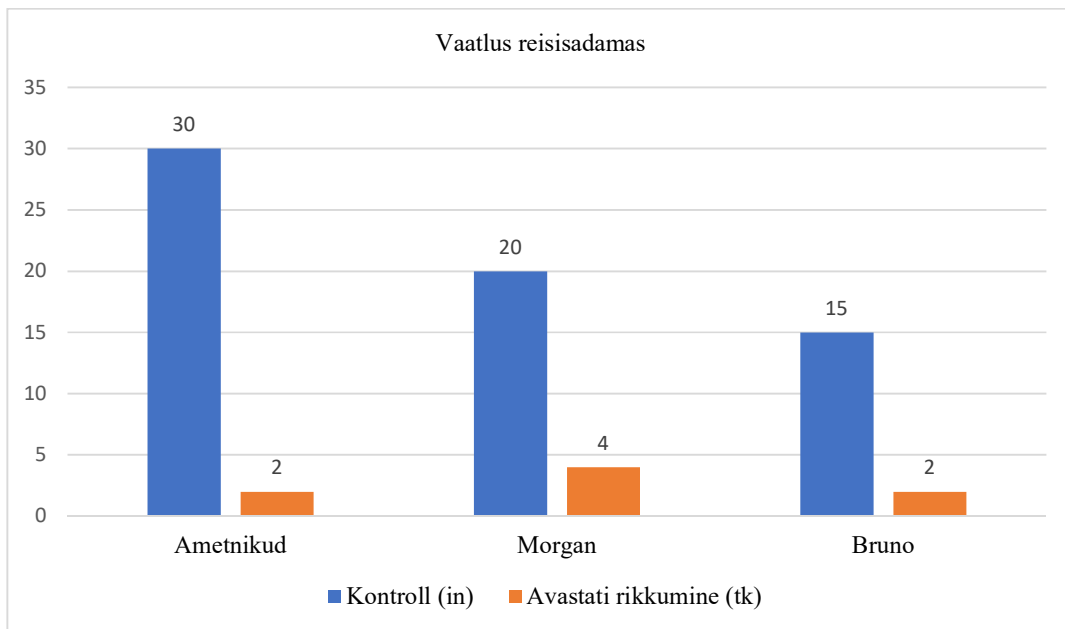
Joonise 2 põhjal saab järeldada, et antud perioodil olid Morgan ja Bruno Tallinna reisisadamas ainete leidmisel efektiivsemad kui ametnikud, sest koerte osakaal keelatud ainete avastamises oli 100%. Koerte avastusi oli kokku 13. (SAS aruanne, 2019, autori arvutused) Mis puudutab ninasid, siis ametnikke on ei saa võrrelda koertega, võttes arvesse koerte parema lõhnataju ja narkootiliste ainete avastamisvõime. Kuna koerad ei ole paiksetl ühes piiripunktis tööl, siis on tõenäoline, et kontrollimata jääb ka inimesi, keda markeerimise põhjal oleks võimalik läbivaatusele suunata. See, et ametnik suudab riskianalüüsi põhjal võtta kontrolli isiku, kelle taskus leidub keelatud ainet või selle jääke, on võrreldes koertega avastamisvõimega väike juhus.



Joonis 3. Kontrolliobjektid Tallinna reisisadamas oktoober kuni november 2018 (SAS aruanne, 2019a; autori arvutused)

Joonisest 3 nähtuvalt oli tegemist kontrollidega, kus eksisteeris kahtlus keelatud kaupadest, kuid rikkumisi ei avastatud. Populaarseimaks osutusid juhid, keda ametnike ja koertega kontrolliti kokku 39 korral. Teisel kohal olid sõiduaudod, kus kontrolliti 27 reisijat. Vähem sattusid kontrolli veoautod, mida kontrolliti teenistukoerte, koerajuhtide ja tolliametnike koostöös 7 korral ja kõige vähem kontrolliti kaubikuid ja haagiseid. Ametnikud kontrollisid veel 12 reisijat, kellelt rikkumisi ei avastatud. Suurem osa kontrolliobjektidest langes

kontrolli ametniku valiku tõttu, kuid teabeosakonnalt pärineva info tõttu kontrolliti kokku 2 sõiduauto, 2 juhti ja 1 reisijat. On märgitud, et 2 juhi ja 1 ühe reisija kontrolli võtmise põhjus oli tuvastada narkootilisi aineid, mille käigus avastati, et kontrollialune reisija oli kanepitarvitaja. Juhivaliku alusel langes kontrolli reisija, kellelt avastati 17000€ sularaha, mis oli väidetavalt mõeldud auto ostuks (SAS aruanne, 2019, autori arvutused). Juhid on osutunud kõige populaarsemaks valikuks, kuna autojuhte ja autosid on lihtsam profileerida kui tavalisi reisijaid. Reisijad, kes lähevad laevale jala on raskem riskianalüüsi põhjal kontrolli saata, kuna reisijaid on arvu poolest kordades rohkem kui autosid.



Joonis 4. 7 päevane vaatlus Tallinna reisisadamas (Kevin Maranik, 2019a; autori arvutused)

Autori tehtud vaatluse põhjal saab välja tuua järgmised andmed (vt joonis 4):

Bruno markeeris kontrollpäevadel kokku 15 inimest k.a kaks autot. Bruno markeeris kahte tarvitajat, kellelt keelatud aineid ei leitud.

Ühel kontrollpäeval tehti koertega treening kongitükkide avastamiseks, kus võtsid osa ka praktikandid ja kõik treeningobjektid leiti üles.

Morgan markeeris kontrollpäevadel kokku 20 inimest. Tänu koera markeerimisele avastati 5 kanepitarvitajat, kellelt suurt kogust ei leitud. Morgan osales praktikantidelt kongitükkide otsimises ja avastas kõik peidetud tükid. Morgan markeeris autot ja inimest, kelle suhtes

oli kahtlus, et tegu oli tarvitajaga, aga läbiotsimise käigus isikult ega autost keelatud aineid ei leitud. Ühel kontrollpäeval avastasid tolliametnikud tänu Morganile isiku, kelle taskust leitud valge pulber reageeris amfetamiinitestile positiivselt.

Ametnikud võtsid kontrollpäevadel kontrolli kokku 30 inimest ja 2 autot. Viimasel kontrollpäeval leidsid ametnikud 2 inimest, kellelt kahe peale kokku leiti 40 torni mokatubakat. Informatsioon isikute kohta tuli teabeosakonnalt.

Koerte osakaal markeerimistes, tänu millele avastati rikkumised, oli ligi 75% ning ametnikud moodustasid ülejäänud 25% rikkumiste avastamises. Vaatluse põhjal koostatud joonise 4 alusel saab järeldada, et koerad olid oma töös kordades efektiivsemad kui ametnikud, markeerides kokku 6 inimest, kellel kõigil avastati rikkumine. Ametnikud leidsid vaid kaks suuremat rikkumist seitsme kontrollpäeva jooksul ja seda tänu teabeosakonnast tulnud informatsioonile. Leidude avastamine tuleneb eelkõige kaasamise ja ka koerte ning ametnike võimete erinevusest. Seega, võib järeldada, et mida rohkem kasutatakse koeri tollikontrollis, seda suurem on tõenäosus keelatud aineid avastada (vt joonis 4).

2.2. Koerte töösse kaasamine Tallinna reisisadamas

Maksu- ja Tolliametil on kokku üle 20 tollikoera, neist 4 narkokoera Tallinna Reisisadama piiripunktis, kes töötavad vahetustega. Kuna ajaliselt ei ole ratsionaalne uurida kõikide Eestis olevate teenistuskoele osalust töös, siis lõputöö keskendub narkokoertele ja seega on uurimise all narkokoerte kaasamise protsentuaalsus Tallinna reisisadama piiripunkti näitel.

Koeri kasutatakse igal võimalusel, kui tema omanik on töö. Kui koera ei ole määratud tollipunkti tööle, siis tuleb ametnikel teostada riskianalüüsi põhjal tehtud valikkontrolle ja kasutada röntgenit isikute asjade läbivalgustamiseks.

Kuna Tallinna reisisadamas töötab veel teisigi teenistuskoele ja nende kõikide proportsionaalsuse võrdlemine tolliametnike kasutamisega oleks liialt ajakulukas, uuriti lõputöös vaid kahe narkokoera, Morgani ja Bruno, kasutamist võrreldes tolliametnike kontrolliga. Varasem statistika pärineb vahemikust oktoober kuni november 2018.

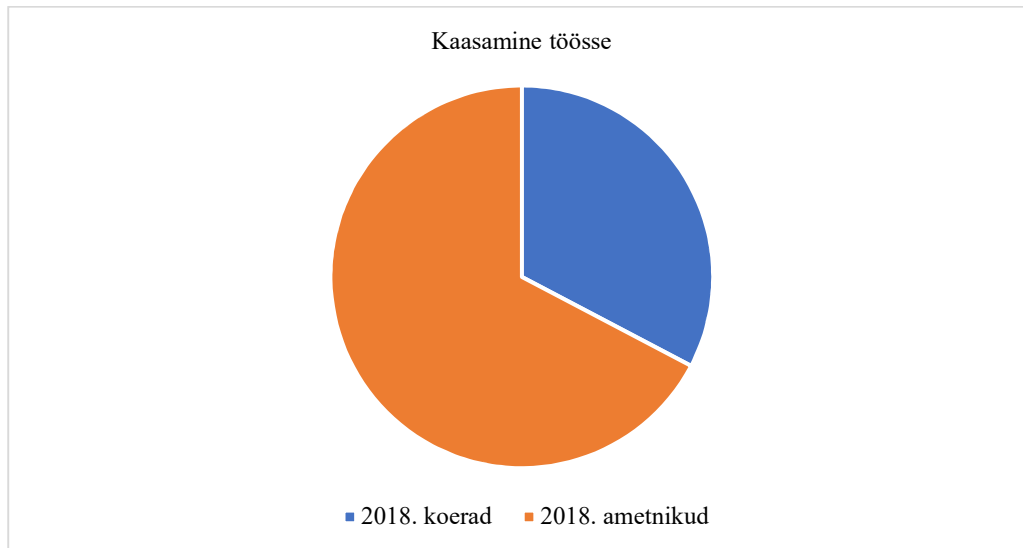


Joonis 5. Ametnike ja koerte kaasamine töösse vaatluse tulemusena (Kevin Maranik, 2019a; autori arvutused)

Kuna Tallinna reisisadama koerajuhid ja koerad töötavad graafiku alusel ja on ära jaotatud Posti, Tallinna lennujaama ja Tallinna reisisadama piiripunktide vahel, uuriti lõputöös väikest osa koerte kaasamisest töös, mis hõlmas vaid Tallinna reisisadamat. Teenistukoerte graafiku suurimaks veaks võib tuua selle, et igapäevaselt ei ole koerad koos koerajuhtidega Tallinna reisisadamas tööl ning nagu tööpraktika käigus selgus, esines juhtumeid, kus oleks olnud vajalik koera juuresolek või markeering, et olukorrast rohkem selgust saada. Lähtudes eelpool analüüsitud joonistest võib väita, et koerte proportsionaalne kasutamine tollikontrollides võrreldes ametnike kontrolliga on väike, kuna koerte tööperiood on lühike, sest nad vajavad rohkem puhkust kui ametnikud. Koerte efektiivsus oleneb ka paljudest välisteguritest (loodustegurid, müra) ning sarnaselt inimestele on koertel külmemate ilmadega oht jääda nohusse, kaotades ajutiselt sellega oma võimekuse tunda lõhnu.

Joonisest 5 lähtudes kaasati kontrollpäeval Tallinna reisisadama piiripunktis ametnikke koertega võrreldes sarnaselt: koeri 54% ja ametnikke 46% kontrolljuhtudest. Vaatlusest tulenevalt kaasati koeri ja koerajuhte 8% rohkem tööle kui ametnikke, kuid kuna tegu on vaatlusega, mis hõlmab andmeid vaid läbiviidud vaatluse ajal, siis võivad andmed olla ebatäpsemad kui varasemalt koostatud statistika. Statistika hõlmab enda all kõiki varasemalt läbiviidud kontrolle, kuid tänu vaatlusele oli võimalik andmeid koguda vaid

vaatluspaigal viibides, seega kõiki ametnikepoolseid kontrolle vaatluses ei kajastu. Sellest tuleneb ka uuringu 8% ebatäpsus, kuna autor viibis vaatluse ajal koos rohkem koerajuhi ja koera kui ametnikega. Koera kaasamine töösse hõlmas nuuskimist ja kahtluse korral markeerimist. Kuna koeri koos koerajuhtidega kaasati vaatluse ajal töösse viiel korral rohkem kui ametnikke on sellest tulenevalt neil ka rohkem rikkumiste avastamisi. Ettepanekuna saab välja tuua, et ametnikel oleks võimalik suuremas hulgas narkootikume ja tubakat avastada, kui nad kaasaksid tollikontrolli rohkem teenistukoeri koos nende koerajuhtidega.



Joonis 6. Ametnike ja koerte kaasamine töösse 2018. aasta statistika tulemusena (SAS aruanne 2019a; autori arvutused)

Joonisest 6 nähtub, et oktoober-november 2018. aastal kaasati Tallinna reisisadama piiripunktis kontrollidesse ametnikke poole rohkem kui teenistukoeri (ametnikke 67% ning koeri ligi 33%) (vt joonis 6). Võrreldes andmeid vaatluse tulemustega saab järeldada, et pikema ajavahemiku jooksul kaasatakse töösse protsentuaalselt siiski rohkem ametnikke kui koeri ja koerajuhte. Koeri kaasatakse töösse, kuid võrreldes ametnikega siiski vähem nende lühikese tööperioodi tõttu. Oktoober-november 2018 kaasati ametnikke töösse 72 korral, koeri aga 35 korral. Ametnikud ei suutnud avastada eelmainitud vahemikus ühtegi rikkumist, seevastu koerad markeerisid 13 korral ning tänu nendele avastati ka sama palju rikkumisi. Joonistest 2 ja 6 saab järeldada, et ainuüksi ametnike suur osakaal ei garanteeri keelatud ainete avastamist. Selleks, et oleks rohkem avastusi, tuleks tolliametnike, tollikoeri ja koerajuhte kaasata töösse reglementeeritumalt, mis muudaks tollikontrollid

sujuvamaks ja lihtsamaks. Nii on suurem võimalus avastada tarvitajaid ja ainete omajaid, keda on ainult riskianalüüsi alusel raske kontrolli suunata. Ameerika Ühendriikides on koerad ühes kindlas piiripunktis igapäevaselt tööl. Nii on nad spetsialiseerunud kindlale objektile kindlas kohas ning tänu sellele on koera töötulemused teistsugused. Eesti Maksu- ja Tolliametis on koerad pidevalt liikvel ning ei ole harjunud rutiinse ja ühekülgse tööga. Autori arvates suurendaks teenistuskoea kindlasse piiripunkti rakendamine koera töötulemust antud kohas, kuna koerajuht ja koer mõlemad vajavad erinevates kohtades sisseelamiaega, et end uute töötingimustega kurssi viia.

KOKKUVÕTE

Koera sagedane treenimine ja tema eest õigesti hoolitsemine moodustab suure osa koera töötulemuste väljakujunemisest. Seega korraldatakse koertele ja nende juhtidele korralisi atesteerimisi kord aastas, millest tehakse järeldusi arengu ja töövõime kohta.

Lõputöö aktuaalsus seisneb Maksu- ja Tolliameti uue arengukava 2017-2020 seatud eesmärgis öötada välja kiirem piiriületus ja tollikontroll. Uudsusena anti ülevaade kahe koera efektiivsusest ja kaasamisest töösse Tallinna reisisadama piiripunktis, koos varasema statistilise analüüsiga. Uurimisprobleem seisnes tollikontrollide läbiviimise efektiivsuses. Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada Tallinnas teenistuskoele osalemist tollikontrollides, uurida nende treeningprotsessi ja kajastada nende töö efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti näitel.

Lõputöö uurimisprobleem on leidnud endale lahenduse, kuna valimi moodustanud teenistuskoele tollikontrollide tegemine on olnud kõige efektiivsem. Vaatamata väikesele valimile saab teha, järeldused, et tänu koertele on suurem tõenäosus avastada rikkumine, mis võib ametniku riskianalüüsi põhjal märkamata jääda.

Eesmärgi täitmiseks püstitati kolm uurimisülesannet. Esimeseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade teenistuskoele treeningprotsessist, mida kirjeldatakse esimeses peatükis. Koera treeningprotsess on kindlalt reglementeeritud ja ära jaotatud alg-, põhi- ja erialakoolituseks. Protsess algab koera tundmaõppimisest ja põhitõdedest, peale mida liigutakse erialaste ülesannete täitmisele. Koerte treenimisel on tähtsal kohal rahvusvahelistest standarditest tulenevad nõuded, mis kehtestavad koerte treeningtehnikad ja nõuded kandidaatidele. PPA süsteemi kohaselt kestab koerajuhtide põhikursus 12 nädalat. Narkootikumidele spetsialiseerunud koolitused on jagatud 1,5 aasta peale.

Teiseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade teenistuskoele töösse kaasamisest. Välismaa näitel on koerad politsei- ja tollitöös aktiivselt kasutusel. Nad on inimese parimad sõbrad ja lõhnaotsijad, kes on aidanud avastada suurtes kogustes nii narkootikume, tubakat kui ka lõhkeainet. Eesti näitel kaasatakse koeri tollitöösse protsentuaalselt vähe. Need näitajad võivad tuleneda asjaolust, et koerte ja nende juhtide töögraafik on tihedalt ära jaotatud

erinevate piiripunktide vahel, mis tähendab, et hetkel, mil koera nina võib hädasti vaja minna ei pruugi teda tööpositsioonil olla.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli uurida teenistuskoeerte efektiivsust Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näitel. Tulenevalt vaatlusest on koerte osalus töös sarnane ametnike osalusega, kuid vaatlusperioodil Tallinna reisisadama piiripunktis on koerad ainete lõhna leidmises kordades efektiivsemad kui ametnikud. Seeest on ametnikud efektiivsemad asjade üles otsimises, kuid ametnike ja koerte vahel on tihe koostöö. Koera markeerimise korral on koer olnud efektiivne ja avastanud aine ning tolliametnike kaasabil on see aine ka üles leitud. Koerteta ametnikud võtavad inimesi ja autosid kontrolli ainult risikialalüüsi põhjal ehk nad hindavad inimese käitumise ja välimuse põhjal võimalikke ohutegureid. Seega on nende kontrollmeetodiks juhuvalik. Nähtuvalt statistika tulemustest võib öelda, et koerte kaasamine töösse on ametnikega võrreldes kordades väiksem, kuid siiski koerte rikkumiste avastamine on mitmetes kordades suurem. Tallinna reisisadama piiripunkti kontrollide näol võib väita, et seal töötavad teenistuskoeerad on ainete avastamises kordades efektiivsemad kui ametnikud ning rohkemate rikkumiste avastamiseks tuleks ühtlustada koerajuhtide ja nende koerte ning ametnike töösse kaasamist. Lõputöö järeldusena saab välja tuua ka selle, et reeglina on varasemad statistilised andmed täpsemad kui vaatlus, kuna vaatlus ei hõlma kõiki füüsiliselt tehtud kontrolle. MTA statistika uurimise käigus selgus tõsiasi, et ka statistika ei ole kõige usaldusväärsem allikas, kui tegu on ebasüsteemselt koostatud andmekogumisega. Autori arvates suurendaks teenistuskoeera kindlasse piiripunkti rakendamine koera töötulemust antud kohas, kuna koerajuht ja koer mõlemad vajavad uutes kohtades aega, et end töötingimustega kurssi viia. Samuti teeb autor ettepaneku kaasata tollikontrollidesse rohkem koeri ja koerajuhte, et koostöös teiste tolliametnikega oleks töö efektiivsem ja kiirem.

Lõputöö jätkuks on erinevaid ettepanekuid, mis hõlmavad endas koerte ja nende süvendatumat kontrolli. Uurida on võimalik rohkemate koerte efektiivsust ja töösse kaasamist, kuid see nõuaks rohkem aega vaatluse kohta ja suuremaid statistilisi andmekogumeid. Uurida on võimalik veel erinevate tegurite (sh loodustegurite) mõju koerte töötulemustele, mis nõuab põhjalikku uuringut koerte anatoomias ja käitumises.

SUMMARY

The subject of the thesis is efficiency and preparation for involving customs dogs in customs control.

The thesis deals with the preparation of service dogs on the basis of international standards and the curriculum of the main course of dog handlers and the effectiveness of dogs on the example of the border crossing point of the Tallinn Passenger Port. The work is written in Estonian and consists of 40 pages. 21 sources were used and referred to in the text. The aim of the thesis is to find out the participation of customs dogs in customs controls in Estonia, to study their training process and to reflect the efficiency of their work on the example of the border crossing point of the Tallinn Passenger Port.

As a result of the thesis, an overview of the training process of the service dogs was given. Various ways of training and the duration of the training process were presented in the example of PBGB. An overview of the involvement of service dogs in the example of the border crossing point of both foreign and Tallinn passenger ports was also given. Efficiency of service dogs was investigated on the example of checks at the border crossing point of Tallinn Passenger Port, and it was concluded that dogs are more effective in detecting violations than officials, so participation in dogs and officials should be equalised to detect more. It was proposed to involve more dogs in customs controls in order to work more efficiently and faster. In author's opinion, the exertion of a service dog to a specific border crossing point would increase the dog's performance at that location, as both the dog handler and the dog need time to familiarize themselves with new working conditions. As a continuation of the thesis, there are a number of different suggestions that include dogs and their in-depth control. It is possible to investigate the effectiveness and inclusion of more dogs, but this would require more time for observation and larger statistical data sets.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Bridges, M., 2015. Sniffer Dogs: How Dogs (and Their Noses) Save the World. *Library Media Connection*, Volume 33, issue 4, p. 72.

Cancer Biomarkers, 2011. *Volatile organic compound as biomarkers of bladder cancer: Sensitivity and specificity using trained sniffer dogs*, Volume 8, issue 3, pp. 145–146.

Choi, J. & Lee J., 2014. Behavioral Analysis of Cloned Puppies Derived from an Elite Drug-Detection Dog. *Behavior Genetics*, Volume 44, issue 1, pp. 68-76.

Cooper, I., 2014. Super Sniffers: Dog Detectives on the Job. *Booklist*, Volume 111, issue 2, p. 50.

Dorriety, J.K., 2005. Police Service Dogs in the Use-of-Force Continuum. *Criminal Justice Policy Review*, Volume 16, issue 1, pp. 88–98.

Federation Cynologique Internationale (FCI), 2012. FCI Rahvusvaheliste teenistukoerte töökatsete ja rahvusvahelise jäljekoerte töökatse eeskiri. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://kennelliit.ee/wp-content/uploads/2013/11/IPO2012.pdf> [Kasutatud 06.04.2019].

Feizkhah, E., 1997. Detectives born to the hunt. *Time International*, issue 31, p. 58.

Frontex Agency, 2009. *Common Standards for Service Dogs Handling*. Poland: Frontex, pp. 9–18.

Frontex Training Unit, 2013. *Common Core Curriculum for EUBG Canine Team Instructors*. Poland: Frontex, pp. 14–46.

Gazit, I. & Terkel J., 2003. Explosives detection by sniffer dogs following strenuous physical activity. *Applied Animal Behaviour Science*, Volume 81, issue 2, p. 149.

King, A., 2013. New Scientist. *The nose knows*, Volume 219, issue 2931, pp. 40–43.

Koerajuhtide põhikursuse õppekava. (2010). [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sisekaitse.ee/sites/default/files/inline-files/KJ_pohikursuse_oppekava.rtf [Kasutatud 25.02.2019].

Marks, P., 2007. Sniffer dog with a difference. *New Scientist*, Volume 194, issue 2603, p. 30.

McGinn, S., 2015. The Sniffers ... Detection dogs. *World Oil*, Volume 235, issue 3, p. 31.

Owsley, 2014. The Supreme Court goes to the dogs: Reconciling Florida v. Harris and Florida V. Jardines. *Albany Law Review*, Volume 77, issue 2, pp. 349–387.

Parm, B., 2019 *E-kiri Morgani iseloomustus [E-kiri] (22.04.2019)*

People, 1999. Kool K-9. *People*, Volume 51, issue 117, p. 117.

Public Administration, 2006. The customs training centre. *Public Administration*, issue 9, p. 86.

Rebmann, A. & David, E., 2000. Forensic Training and Tactics for the Recovery of Human Remains. *Cadaver Dog Handbook*, pp. 20–48.

Report, A., 1996. Something to bark about. *Newsmagazine*, Volume 23, issue 43, p. 24.

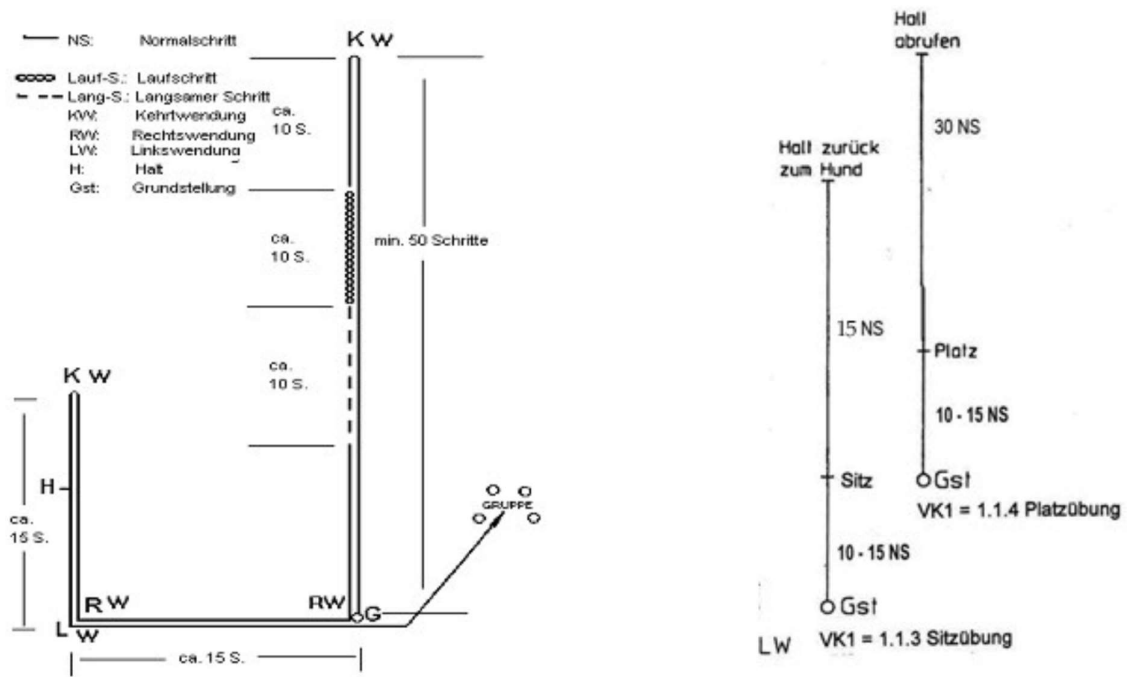
SAS Veebiaruannete keskkond, 2019. *VIK aruanne*, Teenistuskoerad.

Schott, M. & Klein, B., 2015. Detection of Illicit Drugs by Trained Honeybees (*Apis mellifera*), *PLoS ONE* 10(6), p. 2.

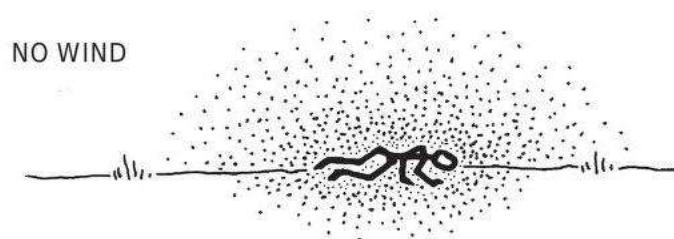
Sisekaitseakadeemia, 2018. *Politsei- ja piirivalvekolledži teenistuskoerte koolituskeskus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sisekaitse.ee/et/teenistuskoertekoolitus> [Kasutatud 10.02.2019].

UNOPS, 2017. Explosive Detection Dogs. *Quality Standards in Project, Procurement and Contract Management*, p. 1.

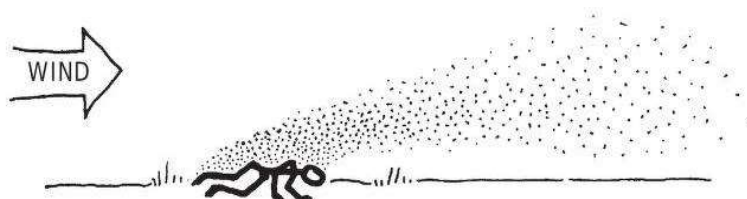
Lisa 1. Kõrvalkäik (rihmaga/rihmata) skeem



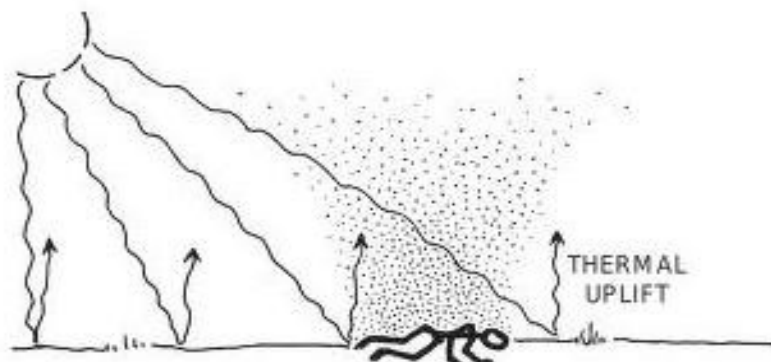
Lisa 2. Laiba lõhna levik vastavalt loodusteguritele



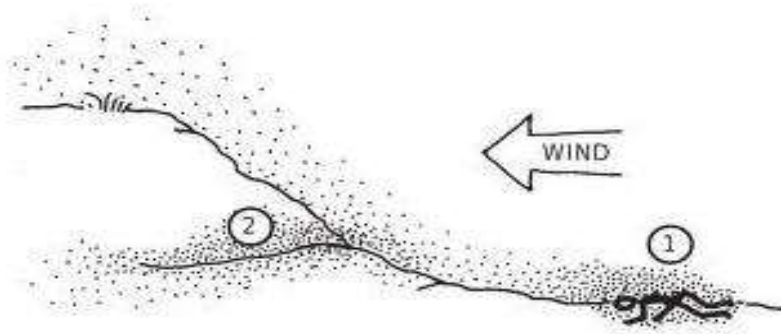
Joonis 2.1 Primaarne lõhnaala (Rebmann & David, 2000, p. 30)



Joonis 2.2 Horisontaalne tuulest tingitud lõhnakoonus (Rebmann & David, 2000, p. 30)



Joonis 2.3 Verikaalne sooja õhu tõusmisest tingitud lõhnakoonus (Rebmann & David, 2000, p. 30)



Joonis 2.4 Primaarne ja sekundaarne lõhnakoonus tulenevalt reljeefsest barjäärist (Rebmann & David, 2000, p. 31)



Joonis 2.5 Primaarne ja sekundaarne lõhnakoonus tulenevalt taimsetest takistustest (Rebmann & David, 2000, p. 31)